

Gängen, skammen och utanförskapet

Den kristna tron som en väg ut ur gängkriminalitet

Kandidatuppsats i KM232R, 15 hp
Anton Thilander

Examinator: Mikael Hallenius
Handledare: Martina Björkander
Inlämningsdatum: 2022-03-18
Antal ord: 16499

Abstract

The aim of this paper is to study factors which lead people from urban poverty zones into gang-related crime and explore how the Christian faith can change the lives of these criminals. This is done through qualitative interviews with three ex-criminals, now born-again Christians, and two prison pastors. They got to talk exhaustively about their experiences of the criminal world, their tough upbringing conditions, turnarounds, and new life outside of crime.

The interview material was then analyzed and sorted into the four categories “Upbringing”, “The criminal life”, “The encounter with faith” and “The new community”. These four categories were then discussed through the lens of a Christian counselling theory, in this case Berit Okkenhaugs perspective of shame.

The result of the paper indicates that shame is a deep-rooted issue that shapes children growing up in areas of exclusion, in poverty, who are being abused, rejected, and not being loved by their parents. These feelings of shame, with low self-esteem and feelings of worthlessness, are difficult to bear, and often lead to escape behaviors. These escape-behaviors, in combination with the need of belonging and affirmation, lead some people into criminality. For them, the experience of love seems to be the main way out of shame and criminal behavior, which is why this paper focuses on the loving Christian community and the experience of the love of God. That love is transformative, restores self-esteem, and gives a new identity. The person of Jesus, with all the shame he carried in his life, is someone even a gang member can identify with.

The result of this study indicates that, in the face of gang-related crime, the church should stand together with the local community to remove injustices and poverty, to get to the root of the problem. But first and foremost, the role of the church is to love and affirm the young ones growing up and give them a sense of belonging. Being present at prisons and showing love to interns is the most effective way to reach the criminal community.

Keywords: *Gang crime, Christianity, church, violence, shame, guilt, forgiveness, love, practical theology, pastoral care*

Innehåll

Abstract	i
Innehåll	ii
Kapitel 1: Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	1
1.2 Metod och genomförande	1
1.2.1 Metod	1
1.3 Material och urval	2
1.3.1 Material	2
1.3.2 Urval och avgränsning	3
1.3.3 Etiska överväganden	3
1.4 Disposition och definitioner	4
1.4.1 Disposition	4
1.4.2 Definitioner	4
Kapitel 2: Forskningsöversikt och teoretiskt perspektiv	6
2.1 Forskningsöversikt	6
2.2 Teoretiskt perspektiv, Okkenhaug om skam.....	8
2.2.1 Okkenhaugs definition av skam.....	8
2.2.2 Faktorer som ger skam.....	9
2.2.3 Skamkompassen.....	10
2.2.4 Teologiskt förhållningssätt till skam.....	11
2.2.5 Användning av teori.....	12
Kapitel 3: Analys av intervjumaterial	13
3.1 Intervjuanalys	13
3.1.1 Uppväxt.....	13
3.1.2 Det kriminella livet	16
3.1.3 Mötet med tron.....	19
3.1.4 Den nya gemenskapen	23
3.2 Sammanfattning av intervjumaterial.....	26
Kapitel 4: Diskussion	28
4.1 Inledning.....	28
4.2 Teoretisk analys	28
4.2.1 Uppväxtens skam	28
4.2.2 Flykt från skammen	29
4.2.3 Kärlekens väg ur skammen.....	31
4.2.4 Gemenskapens betydelse för skammen	32
4.3 Slutsats	34
Kapitel 5: Avslutning	35
5.1 Resultat och studiens bidrag	35
5.2 Avslutande metoddiskussion.....	37
5.3 Förslag till vidare forskning.....	37
Källförteckning	39
Bilaga 1: Intervjufrågor till ex-kriminell	41
Bilaga 2: Intervjufrågor till fängelsepastor	42

Kapitel 1: Inledning

Gängkriminaliteten är något som påverkar samhället på ett omfattande sätt, dels genom en allmän otrygghet, dels genom att brottsoffer och vittnen traumatiseras. Detta leder till höga kostnader för samhället i form av exempelvis vårdkontakter och sjukskrivningar, menar Kristina Alstam, lektor och forskare vid Göteborgs universitet. Hon menar att gängkriminella själva har betydligt sämre hälsa än det svenska genomsnittet, och att för varje person som i tidig ålder dras in i gängkriminalitet uppgår samhällskostnaden till tiotals miljoner kronor.¹ Dessa problem är till stor del koncentrerade till Sveriges socialt utsatta områden.² Järvaområdet är ett sådant område, och där visar Folkets Husbys trygghetsundersökning att 55% känt någon i sitt bostadsområde som mist sitt liv genom dödligt våld.³ Politiska partier menar att gängkriminaliteten är Sveriges mest akuta samhällsproblem.⁴ Denna verklighet kommer nära mig personligen, som pastor i Husby. I mötet med detta samhällsproblem som orsakar så mycket lidande vill jag tro att kyrkan och den kristna tron har något att komma med.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att, ur ett självvårdande perspektiv, undersöka personers väg *in i* gängrelaterad brottslighet i utanförskapsområden, samt att beskriva hur den kristna tron kan förändra kriminellas liv och på så vis erbjuda en väg *ut ur* densamma. Detta syfte besvaras genom en empirisk undersökning baserad på följande frågeställningar:

1. Hur kan vägen in i kriminalitet, för personer från utanförskapsområden, förstås?
2. Hur kan exitprocessen, för kriminella från utanförskapsområden som blir kristna, förstås?
3. På vilket sätt kan kristenheten bemöta gängrelaterad brottslighet i Sveriges utanförskapsområden på ett sätt som helar och upprättar?

1.2 Metod och genomförande

1.2.1 Metod

Datainsamling till studien utförs genom kvalitativa intervjuer. Steinar Kvale och Svend Brinkmann skriver om intervjustudier på följande sätt: ”Genom samtal lär vi känna andra människor, vi får

¹Akademisk kvart: Gängkriminalitet (Youtube), online: https://www.youtube.com/watch?v=sQwQMsbX2TA&ab_channel=G%C3%B6teborgsuniversitet

² Öström och Jonsson 2021, 17.

³ Mulinari och Wolgast 2020, 7.

⁴ Moderaterna - Krafttag mot gängkriminaliteten, åtkomst den 220314, online: Online: <https://moderaterna.se/var-politik/gangkriminalitet/> hämtat 220303.

kunskap om deras erfarenheter, känslor, attityder och den värld vi lever i.”⁵ Mer specifikt används halvstrukturerad livsvärldsintervju, som utgår från förutbestämda teman eller frågor med friheten att följa samtalet dit det leder, vilket ger större möjlighet för informanterna att berätta om sina känslor och tankar.⁶ Syftet med en sådan intervju är att ta del av informantens levda värld, vilket också är ett viktigt område utifrån studiens frågeställningar.

Kvale och Brinkmann menar att kvalitén i en intervjustudie är beroende av att bra data samlas in. När det gäller personliga eller svåra intervjuområden är det därför av stor vikt att intervjuaren behandlar informanten som en vän, visar uppskattning och ärligt intresse för att förstå den andre. De menar vidare att det är viktigt att noga välja vilka frågor som skall ställas och i vilken ordning.⁷ I studien tas detta sätt att bemöta informanterna på stort allvar, i och med att vissa frågor berör känsliga områden i deras liv. Frågorna till intervjuerna har utformats med särskild hänsyn till känsligheten i att bli intervjuad om egenupplevda erfarenheter.⁸

Intervjuerna transkriberades ordagrant, inklusive upprepningar, för att ge en så hög validitet som möjligt. Kvale och Brinkmann skriver att en ordagrann återgivning kan öka förståelsen för ”psykologiska tolkningar”.⁹ Små språkliga korrigeringar genomfördes dock för att underlätta förståelsen. Sedan analyserades materialet på det sätt Johan Alvehus beskriver processen, genom att läsa igenom materialet flera gånger, koda det, samt tematisera i kategorier och underkategorier med relevans till studiens syfte och frågeställningar.¹⁰ Sedan valdes det teoretiska perspektivet och analysen bearbetades vidare genom en abduktiv ansats. En abduktiv ansats innebär enligt Alvehus att arbetsprocessen går fram och tillbaka mellan material och teori, eftersom teorin kan belysa områden i materialet som inte noterats innan, och vice versa.¹¹ Detta arbetssätt skapade förutsättningar för fördjupad förståelse av intervjumaterialet. Tillvägagångssättet för den teoretiska analysen beskrivs närmre i kapitel 2.2.5.

1.3 Material och urval

1.3.1 Material

Det empiriska materialet för studien utgörs av intervjuer med två grupper av kristna som har insyn i och erfarenhet av exitprocesser ut ur gängkriminalitet. Den ena gruppen är ex-kriminella, där tre personer intervjuades. Den andra är fängelse/häktespastorer, där två personer intervjuades.

⁵Kvale och Brinkmann 2015, 15.

⁶ Kvale och Brinkmann 2015, 45.

⁷ Kvale och Brinkmann 2015, 163.

⁸ Se intervjufrågorna i bilaga 1 och 2

⁹ Kvale och Brinkmann 2015, 227.

¹⁰ Alvehus 2015, 110.

¹¹ Alvehus 2015, 109.

Kvale och Brinkmann menar att det går att säga intressanta saker om en kultur eller ett sammanhang trots endast ett fåtal informanter. Vanliga studier snittar på 15 +/- 10 intervjuer, och de menar att det ofta är klokt att göra färre intervjuer för att kunna lägga tid på en djupare analys.¹² En rimlig omfattning för denna studie, utifrån intervjuernas längd, är fem intervjuer. Intervjuerna utfördes via videokonferens och var mellan 55 och 70 minuter långa.

Materialet för den teoretiska analysen utgörs av Berit Okkenhaugs perspektiv på skam, primärt utifrån hennes bok *När jag döljer mitt ansikte: perspektiv på skam*, samt utvalda delar ur Okkenhaugs bok *Själavård: en grundbok*.

1.3.2 Urval och avgränsning

Studiens urvalskriterier för pastorerna är följande: 1) Avskild pastor inom sitt trossamfund 2) Arbetat minst 5 års som fängelsepastor med grovt kriminella i gängmiljö 3) Idag fortsatt aktiv i arbetet med grovt kriminella. De valda urvalskriterierna för de ex-kriminella är följande: 1) Uppvuxen i vad personen själv betraktar som utanförskapsområde 2) Kriminell bakgrund i gängrelaterad brottslighet 3) Sedan minst två år tillbaka tagit sig ur den kriminella miljön 4) Identifierar sig som praktiserande kristen.

Uppsatsen avgränsas till att undersöka personer med uppväxt i utanförskapsområden. Kriminella uppvuxna i andra typer av områden kan måhända ha liknande erfarenheter, men att undersöka detta ligger utanför studiens syfte.

1.3.3 Etiska överväganden

Kvale och Brinkmann skriver att informanter kan drabbas av negativa konsekvenser av en intervju, ifall frågor ställs på ett sätt som rör upp starka känslor.¹³ Eftersom frågorna i studien berör ämnen som exempelvis uppväxt och kriminellt liv finns det en risk att riva upp trauman som kan påverka de ex-kriminella negativt. Därför har det varit viktigt i urvalet att den ex-kriminelle inte helt nyligen tagit sig ur kriminaliteten utan att det gått åtminstone ett par år.

Innan inspelning startades var informanterna väl införstådda med studiens syfte. Samtliga gav sitt samtycke till att intervjun skulle spelas in och transkriberas. Då intervjuerna utfördes digitalt behövde materialet sedan förvaras säkert, i detta fall på en lösenordskyddad dator.

För att bevara anonymiteten hos informanterna används förkortningar i fotnoter och källförteckning. Förkortningarna E1-3 för de tre ex-kriminella, samt F1-2 för de två fängelsepastorerna. I den löpande texten används pseudonymer för att levandegöra deras berättelser: E1 = Hamid, E2 = Pablo, E3 = Isaac. F1 = Lena, F2 = Ola.

¹² Kvale och Brinkmann 2015, 156-157.

¹³ Kvale och Brinkmann 2015, 110.

1.4 Disposition och definitioner

1.4.1 Disposition

I kapitel 1 introduceras studiens syfte och frågeställningar, och för att svara på dessa frågor presenteras sedan lämplig metod och material. Efter etiska överväganden följer denna disposition och sedan avslutas kapitlet med definitioner av ord som är relevanta till studien.

I kapitel 2 redogörs först för forskning inom aktuellt ämnesområde och sedan presenteras teorin. Studiens teori utgår ifrån Berit Okkenhaus definition av skam, olika faktorer som kan ge skam, flyktbeteenden från skam samt ett teologiskt förhållningssätt kring skam.

Kapitel 3 består av en analys av intervjumaterialet, uppdelat i fyra övergripande kategorier.

I kapitel 4 diskuteras sedan resultatet av analysen i förhållande till Okkenhaugs perspektiv på skam, vilket görs utifrån fyra rubriker som motsvarar analyskategorierna.

Avslutningsvis i kapitel 5 presenteras studiens övergripande resultat och bidrag, följt av en metoddiskussion och förslag till vidare forskning. I slutet av studien finns intervjufrågorna som bilagor.

1.4.2 Definitioner

Studiens syfte innefattar begreppet *utanförskapsområde*. Detta är områden som officiellt kallas *LUA-områden* eller *urbana utvecklingsområden* och definieras av hög arbetslöshet och låga skolbetyg, vilket Stina Holmberg beskriver.¹⁴ I denna studie används ordet i vid bemärkelse för att beskriva socialt utsatta områden präglade av utanförskap.

När det i denna studie talas om *gäng* görs det primärt utifrån termen *gängrelaterad brottslighet* eller *kriminell gemenskap*. Anledningen att ordet *gäng* används rakt av är att informanterna inte alltid själva har en klar definition av sin kriminella tillhörighet, men att de tillhör ett kriminellt sammanhang som kan liknas vid gäng. Enligt Kristina Alstam, Torbjörn Forkby och Daniel Holm är gäng ”en varaktig, gatuorienterad sammanslutning av ungdomar vars involvering i illegala handlingar är en del av deras gruppidentitet.”¹⁵

Begreppet *exitprocess* återkommer i studien, och handlar om processen att lämna ett sammanhang en person levit i enligt Alstam och Forkby.¹⁶ I denna studie används ordet specifikt för att beskriva processen att lämna ett liv i kriminalitet.

Avhopparprogram är ett stöd för personer som vill ta sig ur kriminella eller extremistiska sammanhang, beskriver Alstam och Forkby.¹⁷

¹⁴ Holmberg 2016, 21.

¹⁵ Alstam, Forkby och Holm 2021, 22-23.

¹⁶ Alstam, Forkby och Holm 2021, 71.

¹⁷ Alstam, Forkby och Holm 2021, 17.

Ordet *anstalt* används genomgående när det talas om fängelser och *klient* när det talas om de som är intagna där.

Ordet *skam* definieras i kapitel 2.2.1.

Kapitel 2: Forskningsöversikt och teoretiskt perspektiv

I detta kapitel lyfts först aktuell forskning på området. Det finns mycket forskning angående gängkriminalitet och nedan redogörs för ett urval av det som anses ha särskild relevans för studien. I det andra avsnittet beskrivs Berit Okkenhaugs syn på skam, vilket utgör det teoretiska ramverket för studien.

2.1 Forskningsöversikt

Flera forskare skriver om relationen mellan kyrkor och grov kriminalitet, ett samband som de anser få för lite uppmärksamhet. Sociologiprofessorn Amy Adamczyk m.fl. beskriver detta i en metastudie där de betonar att faktorer inom kriminaliteten som självkontroll, återfall, ekonomi och kriminell gemenskap, bör studeras i förhållande till religion och religionsutövning. De menar att kriminologin studerat dessa samband för lite.¹⁸ Även kyrkorna betonar detta samband för lite enligt Arthur Wynn, doktor inom pedagogik, som i sin doktorsavhandling studerat avhopparprogram för kriminella i USA. Wynn beskriver hur lokala kyrkor skulle kunna vara en viktig kraft till förändring, men att de ofta är för upptagna med sitt eget och till stor del ignorerar gängproblematiken.¹⁹

Kyrkans roll när det gäller gängkriminalitet är något som även teologie doktor Rudolf von Sinner och teologiprofessor Euler Renato Westphal skriver om, i en artikel om det eskalerande gängvåldet i Brasilien. De konstaterar att kyrkan, jämte myndigheter och civilsamhälle, har ett viktigt uppdrag att motverka våldet och döden. Kyrkan har, menar de, ett viktigt uppdrag att lyfta fram en teologi om förlåtelse, försoning och rättvisa som utgår från att människan är skapad till Guds avbild.²⁰ De menar att vedergällningens hämndspirals endast kan brytas genom förlåtelsen, som befriar från skuldens böjor och kan frigöra både förövaren och brottsoffret.²¹ Att tron är viktig för en inre förändring för kriminella lyfter även Tom O'Connor, fil. Dr. inom religion och kultur, och Jeff Duncan fram. I en artikel beskriver de vikten av att klienter på anstalter har goda möjligheter att utöva humanism, spiritualitet eller religiös praktik under tiden på anstalt. Detta hjälper klienterna att behandlas och att återprogrammeras till ett normalt liv ute i samhället.²²

Robert Brenneman, professor inom sociologi och straffrätt, har kartlagt gängkriminellas exitprocesser i Centralamerika genom evangelikal-pentekostalism.²³ Han beskriver hur de i gängen försökt döva sin skam, vilken ofta orsakats av fattigdom, våld i familjen eller att ha blivit övergiven av

¹⁸ Adamczyk, Freilich och Kim 2017, artikel, 217.

¹⁹ Wynn 2019, dissertation, 55.

²⁰ von Sinner och Westphal 2018, 105.

²¹ von Sinner och Westphal 2018, artikel, 104.

²² O'Connor och Duncan 2011, artikel, 608.

²³ Brenneman 2010, dissertation, abstract.

en eller flera förälder.²⁴ Han lyfter fram vikten av ritualer inom evangelikal-pentekostalismen som angriper denna känsla av skam – en känsla han menar är kronisk hos de gängkriminella.²⁵ För att bryta inflödet av nya i kriminaliteten måste grundorsaken tas tag i menar han, skammen som präglar generation efter generation. Detta måste kyrkan tillsammans med myndigheter ta tag i genom att bryta strukturerna som ger skam – ojämställdheten, arbetslösheten och misslyckanden i skolor.²⁶ Även Mahsa Hojat, professor i kliniskt socialt arbete, beskriver hur uppväxtförhållanden påverkat de gängkriminella och bidrar till att de hamnar i kriminalitet. Hon beskriver faktorer så som att känna sig negligerad av sina föräldrar, brist på goda förebilder och trygga och stöttande relationer, fattigdom samt tidiga erfarenheter av att bevittna eller själv utsättas för våld. Likt Brenneman menar hon att många gått med i gäng för att undvika de inre känslorna.²⁷

Detta med skam är något som även beskrivs av Torbjörn Forkby, professor i socialt arbete, och Susanne Liljeholm Hansson, universitetslektor inom socialt arbete. De beskriver i sin rapport att skam kan göra en person sårbar för att dras in i gängkriminalitet. Skammen kan komma ifrån kränkningar, en upplevelse av att komma till korta och inte kunna prestera tillräckligt bra, eller känslan av utanförskap. Ett sätt att hantera sin skam kan vara att försöka ”bli sedd och erkänd som person, att man är någon”, att vara någon som andra ser upp till och få respekt, vilket gängkriminella försöker uppnå genom olagliga aktiviteter.²⁸ Även Berit Okkenhaug skriver om skam och flyktbeteenden utifrån ett självavårdande perspektiv. Detta kommer jag använda mig av som teoretiskt perspektiv i studien, vilket presenteras i kapitel 2.²⁹

Alstam, Forkby och Holm diskuterar behovet av samtal med terapeuter när de analyserar ett avhoppningsprogram för kriminella. Terapins uppgift menar de är att hjälpa individen att öppna upp och tala om svåra upplevelser, trauman, övergrepp och andra känslor som stängts in under lång tid, och för att få motivation till att förändra sitt liv.³⁰ På liknande sätt beskriver Mayela Koch vikten av terapisaamtal i sin avhandling där hon intervjuat ett antal före detta gängmedlemmar. De samtalen hjälpte dem att bearbeta erfarenheter från gängen, samt orsakerna till att de hamnade i gängmiljön från första början.³¹

Det finns mycket sociologisk forskning gällande gängkriminalitet, och även en del forskning gällande gängkriminalitetens koppling till religion och kyrka. Den forskning som finns tyder på att religion, och specifikt kristen tro, har potentiellt stor inverkan på människors liv. Gällande

²⁴ Brenneman 2010, dissertation, 280.

²⁵ Brenneman 2010, dissertation, 286.

²⁶ Brenneman 2010, dissertation, 293-194.

²⁷ Hojat 2016, dissertation, 228-230.

²⁸ Forkby och Liljeholm Hansson 2011, rapport, 207.

²⁹ Okkenhaug 2021, 58-59.

³⁰ Alstam, Forkby och Holm 2021, 86, 57.

³¹ Koch 2012, thesis, 44.

exitprocesser och religion finner jag dock ingen forskning eller rapport. Perspektivet av skam återkommer i litteraturen, och till viss del nämns det att den kristna tron kan vara till hjälp i bearbetningen av denna. Studiens teoretiska perspektiv kommer därför att utgå från en kristen syn på skam.

2.2 Teoretiskt perspektiv, Okkenhaug om skam

Nedan beskrivs studiens teoretiska perspektiv som utgår från teologen Berit Okkenhaugs självavårdande perspektiv på ämnet skam, primärt utifrån hennes bok *När jag döljer mitt ansikte*. Okkenhaug bygger sina slutsatser på forskning inom psykologi och religionspsykologi, samt gör en bibelteologisk bearbetning. Okkenhaug har varit präst i Norge och lärare i självavård både vid Det teologiske menighetsfakultetet i Oslo samt vid olika självavårdsutbildningar. Hennes perspektiv på skam används i kapitel 4 för att diskutera och fördjupa analysmaterialet.

2.2.1 Okkenhaugs definition av skam

Det är enligt Okkenhaug inte lätt att ge en klar definition av begreppet skam, eftersom begreppet ständigt formas om och beskrivs på olika sätt inom olika fackområden. Okkenhaug landar i ordets etymologiska innebörd ”att täcka över eller gömma” och beskriver hur Adam och Eva dolde sig med fikonblad efter att de blivit avslöjade. Skam är alltså bildligt talat en känsla ”av att ha blivit avslöjad och behovet av något att skylla sig med.”³² Okkenhaug beskriver skammen som brist på värdighet.³³ Hon talar även om skammen som något djupt mänskligt. Människan strävar efter att inte vara bristfällig men kommer alltid att misslyckas med detta och det misslyckandet ger skam som på något sätt måste övervinnas, menar hon.³⁴ Skammen uppfattas inte så lätt eftersom människan på olika sätt försöker värja sig för skamkänslorna, det kan vara svårt att identifiera och erkänna att de finns där alls, menar Okkenhaug.³⁵ Jag sammanfattar Okkenhaugs perspektiv på skam som en djup känsla av nakenhet, brist på värdighet och misslyckande som angriper den inre människan. Skamkänslan leder i sin tur till försvarsreaktioner för att skylla och skydda personens inre.

Okkenhaug talar om tre olika former av skam: *moralisk*, *diskret* och *nådelös* skam. Den *moraliska skammen* beskrivs som något i grunden sunt, utifrån förmågan att sätta sig in i någon annans situation. Det är skammen som exempelvis uppkommer i en person som avsiktligt sårar någon annan. Den typen av skam formar och påverkar en persons vardagliga liv och beslut på ett känslomässigt och moraliskt sätt. Den *diskreta skammen* är en allmän känsla av att vilja passa in och leva på ett ”socialt acceptabelt sätt”, och får en person att anpassa sig för att inte sticka ut ur mängden.³⁶ Den

³² Okkenhaug 2021, 18.

³³ Okkenhaug 2004, 240.

³⁴ Okkenhaug 2021, 21.

³⁵ Okkenhaug 2021, 58.

³⁶ Okkenhaug 2021, 7.

nådelösa skammen är djup och saknar just upplevelsen av nåd, den ger en känsla av värdelöshet och blir självdestruktiv.³⁷ Det är primärt den sistnämnda typen av skam som denna studies teoretiska perspektiv kretsar kring.

2.2.2 Faktorer som ger skam

Känslan av skam hos en människa påverkas av många olika faktorer. Till stor del beror den på uppväxtförhållanden, kultur och sammanhang. I diskussionen i kapitel 4 kommer informanternas beskrivning av detta ses i ljuset av Okkenhaugs beskrivning. Okkenhaug lyfter fram vikten av barnets anknytning till de närmaste vuxna under uppväxten, inte minst till dess föräldrar. Det är viktigt att bli sedd av sina föräldrar. När en förälder vänder sin blick bort från sitt barn och barnet inte får den bekräftelse som det hade förväntat sig kan det grundlägga en känsla av skam hos barnet. Resultatet av att inte bli sedd är att barnet vänder ”känslan av misslyckandet inåt mot sig själv och ser på sig själv som en som inte förtjänar att bli älskad.”³⁸

Att bli sedd är inte bara något som är viktigt under anknytningen de första åren när barn växer upp, utan även efter att en person vuxit upp påverkas hennes syn på sig själv av hur andra ser på henne. Okkenhaug konstaterar att: ”Vi ser på oss själva med den andres blick och denna spegelbild vänds inåt och blir vår egen bild av oss själva – internalisering.”³⁹ På det sättet menar hon att känslan av skam och värdelöshet kan internaliseras för resten av livet när någon ”betraktar och bedömer, invaderar och inkräktar på den enskilda människan.”⁴⁰

En annan bakomliggande orsak till skam kan vara våld i hemmet, både fysiskt och psykiskt.⁴¹ Föräldrars missbruk kan skapa skam hos barnen.⁴² Fattigdom kan ge en grundläggande känsla av att vara underlägsen, något personen bär med sig hela livet.⁴³ Även stigmatisering spelar stor roll för utvecklandet av skam. Stigmatisering är enligt Folkhälsomyndigheten när en ”minoritetsgrupp i samhället pekas ut och tillskrivs nedvärderande och stereotypa egenskaper. Gruppen får låg social status och riskerar att diskrimineras.”⁴⁴ Okkenhaug beskriver hur stigmatiserade personer snabbt internaliserar den nedvärderande bilden som andra lägger på dem, vilket ger en upplevelse av att vara ”onormal, ovärdig och bristfällig.”⁴⁵

³⁷ Okkenhaug 2021, 7.

³⁸ Okkenhaug 2021, 20.

³⁹ Okkenhaug 2021, 24.

⁴⁰ Okkenhaug 2021, 24.

⁴¹ Okkenhaug 2021, 79.

⁴² Okkenhaug 2021, 64.

⁴³ Okkenhaug 2021, 82.

⁴⁴ Folkhälsomyndigheten – Ett faktablad om stigmatisering och psykisk ohälsa, 2020, online: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/6191b7bece1e4e25b69cc291cfedbf2/stigmatisering-kopplad-psykisk-ohalsa.pdf>

⁴⁵ Okkenhaug 2021, 84.

2.2.3 Skamkompassen

Det finns en mängd olika strategier för att undvika obehagliga skamkänslor. Okkenhaug utgår ifrån psykiatriprofessor Donald L. Nathansons så kallade ”skamkompass”. Skamkompassen kommer användas som ett raster för att förstå hur de ex-kriminella hanterat sin skam. Skamkompassen är en indelning av flyktmetoder i fyra kategorier: *tillbakadragande*, *undvikande*, *angrepp på sig själv* och *angrepp på andra*.⁴⁶ Vilken strategi som en person använder beror till stor del på faktorer som kulturell bakgrund, kön, uppväxt och personlighet.⁴⁷

Tillbakadragande handlar om en tillfällig reaktion i en specifik situation, och kan handla om att göra sig osynlig i ett sammanhang. För vissa erkänns inte skammen alls utan skapar istället en oklar känsla, vilken i sin tur kopplas till trötthet, ilska eller liknande.⁴⁸

Ett *undvikande* sätt att hantera skammen används för att hålla distans till sin sårbarhet. Det kan ta sig uttryck genom att hålla avstånd till andra människor, exempelvis genom att vara cynisk och kylig, för att inte bli sårad av dem. Det kan handla om att sätta upp fasader och murar på olika sätt, för att skydda ens inre. Olika typer av missbruk är sätt att undvika skamkänslorna, genom att döva känslorna för stunden.⁴⁹ Att döva känslorna kan även visa sig i ätstörningar och självskadebeteenden. För andra tar undvikandet sig uttryck genom ett behov av bekräftelse, att vara attraktivt tilldragande eller perfektionist. Även att bete sig skamlöst på olika sätt kan vara ett sätt att undvika den gnagande skammen inombords.⁵⁰

Angrepp på sig själv kan leda till att en person gör sig till clown eller blir självanklagande och självfördömande.⁵¹ Depression kan ses som ett angrepp på sig själv och är ofta tätt kopplad till skam, antingen att skam är en bakomliggande orsak eller att det upplevs skamfullt att vara deprimerad.

När det gäller *angrepp på andra* vänds personens självförakt ut mot andra, för att trycka ner andra och själv framstå som bättre. Det kan handla om sexuella övergrepp, att skylla ifrån sig och inte ta ansvar, kritisera och angripa andra. Olika uttryck av makt och våld kan fungera som ”strategi för att undvika känslor av vanmakt” och därmed dämpa eller dölja den skam som upplevs.⁵² Våldet kan i sig ge ännu mer skam, vilket leder till en vålds- och skamspiral.⁵³ Paradoxalt nog menar Okkenhaug att det i gängmiljö kan vara skamligt att inte agera skamligt. Att uppfattas som feg och tappa

⁴⁶ Okkenhaug 2021, 58-59.

⁴⁷ Okkenhaug 2021, 60.

⁴⁸ Okkenhaug 2021, 61.

⁴⁹ Okkenhaug 2021, 63.

⁵⁰ Okkenhaug 2021, 64-65.

⁵¹ Okkenhaug 2021, 66.

⁵² Okkenhaug 2021, 69.

⁵³ Okkenhaug 2021, 69.

hedern ger i de miljöerna större skam än att genomföra ett skamfullt brott.⁵⁴ Ilska, raseri och förakt kan även användas för att hantera skam.⁵⁵

2.2.4 Teologiskt förhållningssätt till skam

I Bibeln återkommer skam-motiv gång på gång, både i Nya och Gamla Testamentet. Okkenhaugs beskrivning av det teologiska perspektivet på skam blir det sista rastret genom vilket analysmaterialet i kapitel 4 tolkas.

Okkenhaug betonar att skammen är framträdande Jesu inkarnation och liv. Jesus föds in i en skamfull tillvaro: med en ogift kvinna som mor, med den skam det bar med sig i den rådande kulturen, i fattigdom och på flykt.⁵⁶ På korset dör Jesus på det mest skamfulla sättet på den här tiden, med oro och ångest, han blev övergiven och passade inte in i ”de självgodas sällskap”.⁵⁷ På detta sätt identifierar Jesus sig med de marginaliserade och utstöttas skamfulla tillvaro⁵⁸ och ”tar den dolda bördan från våra axlar och bär den på korset.”⁵⁹

När Okkenhaug beskriver Jesus förhållningssätt till människor så är hans blick avgörande. När Jesus mötte människor så gjorde han det med kärlek, han såg på dem med en varm blick. Okkenhaug menar att denna kärlek och den blicken är första steget till förvandling: ”Först därefter kan personen ta tag i sin egen skuld och sina egna nederlag.” Exempelvis fördömde inte Jesus kvinnan som begått äktenskapsbrott och skulle stenas. Hon hade både skuld och skam, men Jesus gav henne inte mer skam utan visade kärlek, och utifrån det kunde han sedan uppmana henne till livsförändring och hantering av skulden.⁶⁰ För att kunna bearbeta skuld behöver skam hanteras först, Okkenhaug menar att ”nåden kommer först. Det är själva kärleken och upplevelsen av att vara älskad som gör det möjligt för den som är fylld av skam att erkänna och bekänna.”⁶¹ Den som känner skam behöver en kärleksfull blick, eftersom detta förminskar skammen. Denna blick finns hos Gud och andra människor, menar Okkenhaug.⁶²

Hon konstaterar att ”Gud är en gemenskapssökande kärlek”, det är i den kärleken människan hör hemma, och det tydligaste uttrycket för den kärleken finner vi i församlingen som är ”Kristi kropp”.⁶³ Den som bär på skam kan känna sig rädd för att öppna upp sig i en gemenskap, eftersom rädslan att inte passa in blir för stor. Men denna gemenskap är samtidigt något alla längtar efter och

⁵⁴ Okkenhaug 2021, 53.

⁵⁵ Okkenhaug 2021, 70.

⁵⁶ Okkenhaug 2021, 100.

⁵⁷ Okkenhaug 2021, 105.

⁵⁸ Okkenhaug 2021, 105.

⁵⁹ Okkenhaug 2021, 106.

⁶⁰ Okkenhaug 2021, 101.

⁶¹ Okkenhaug 2021, 104.

⁶² Okkenhaug 2021, 144.

⁶³ Okkenhaug 2021, 117.

behöver.⁶⁴ I en sådan gemenskap, eller mer privat i exempelvis ett själavårdssamtal, kan det finnas möjligheter att i goda samtal dela med sig av sin skam. Om en person i sådana relationer möter förståelse kan känslan av ensamhet och skam brytas. I dessa goda samtal kan en persons värde i Guds ögon betonas, trots att personen kanske misslyckas gång på gång.⁶⁵ Okkenhaug konstaterar att själavårdssamtalet kan få vara en viktig mötesplats mellan människor och Gud: ”Är det någonting vi har användning av när vi misslyckas, så är det ett rum där det är möjligt att få bli sedd mitt i misslyckandet och skammen, och samtidigt få vara buren av Guds kärlek.”⁶⁶

Skam och förlåtelse hänger ihop. Skammen kan göra det svårt att be någon om förlåtelse, eftersom känslan av skam då ökar och ger en känsla av att vara värdelös och inte räcka till. Här menar Okkenhaug att den skamfyllda personen behöver landa i en insikt om att alla människor har brister, inklusive en själv, och se på sitt liv utifrån Guds omslutande kärlek. Utifrån det perspektivet kan en sådan person förhoppningsvis förlåta andra och be om förlåtelse, åtminstone på sikt. Med Guds hjälp kan förlåtelsen ge befrielse till den som förlåter och befria från begäret efter hämnd.⁶⁷

2.2.5 Användning av teori

Ovanstående teoretiska ramverk används i kapitel 4 för att diskutera analysmaterialet. Detta görs genom att först ställa analysmaterialet i relation till de bakgrundsfaktorer Okkenhaug beskriver kan grundlägga skam i en person. Därefter används *skamkompassen* som modell för att ge ytterligare förståelse för de inre mekanismerna i de kriminella och det kriminella livet. Även det teologiska perspektivet på skam ställs i relation till analysmaterialet för att förklara processerna då de ex-kriminella tar sig ur kriminaliteten, och för att beskriva vilka förutsättningar som är nödvändiga för att kunna göra detta.

⁶⁴ Okkenhaug 2021, 118.

⁶⁵ Okkenhaug 2021, 143.

⁶⁶ Okkenhaug 2021, 143.

⁶⁷ Okkenhaug 2021, 130-131.

Kapitel 3: Analys av intervjumaterial

3.1 Intervjuanalys

I kapitel 2 redogjordes för tidigare forskning och teorin som kommer ligga till grund för diskussionen i kapitel 4. I detta kapitel presenteras analysen av intervjumaterialet som ligger till grund för studien. Det är fem informanter som intervjuats, tre ex-kriminella som i studien kallas för Hamid, Pablo och Isaac, samt två fängelsepastorer som kallas för Lena och Ola. I analysen har materialet sammanställts och kategoriserats utifrån återkommande teman och det presenteras i de fyra kategorierna *Uppväxt*, *Det kriminella livet*, *Mötet med tron* och *Den nya gemenskapen*. Dessa kategorier följer en logisk följd utifrån de ex-kriminellas väg in i kriminaliteten och sedan ut ur densamma.

3.1.1 Uppväxt

Det finns inga enkla förklaringar till varför någon hamnar i kriminalitet, men utifrån informanternas svar tycks uppväxten vara viktig. De ex-kriminellas uppväxtförhållanden har haft inverkan på deras vägval i livet, men ingen enskild uppväxtfaktor var avgörande för dem. Även fast en av dem beskriver en något tryggare uppväxt än de andra framträder en generell bild av fattigdom, destruktiva familjereaktioner, utanförskap och en känsla av att inte vara älskad.

När Lena beskriver huvudorsakerna som kan leda till att någon hamnar i kriminalitet säger hon att ”nummer 1: det är fattigdom. Ren och skär fattigdom.”⁶⁸ Detta återkommer bland informanterna, bland annat Isaac som beskriver hur han insåg att ”människor hade ju så mycket bättre än mig och retade mig för mina kläder [...] utanförskapet var väldigt liksom, var stor liksom.”⁶⁹ Därför beslutade han sig för att ta kontroll över sin egen situation, hjälpa sin familj och strunta i myndigheterna.⁷⁰

Det finns även exempel på strikta hemförhållanden, starkt präglade av hemlandets religionsutövande och kultur. De strikta reglerna hemma hos Hamid skapade frustration inom honom där han växte upp mitt emellan hemlandets kultur och den svenska kulturen. Hans föräldrar hade strikta religiösa regler, blev arga för att han inte bad, och sa bland annat att ”man ska inte äta mat med nån som inte ber, det är typ som att man äter mat med en hund”.⁷¹ Detta gav en känsla av isolering gentemot samhället och ledde till revolt hos Hamid och bråk inom familjen.⁷² Ola bekräftar bilden av kulturkrockar, och säger att det är särskilt svårt för många fäder med bakgrund i mellanöstern eller arabvärlden i mötet med den svenska kulturen. Fäderna som i sin hemkultur haft stor auktoritet saknar

⁶⁸ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

⁶⁹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁷⁰ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁷¹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

⁷² Intervju med informant E1, 2021-12-17.

detta i det nya landet och förstår sig inte på samhället, vilket skapar frustration både hos fäderna och revolterande barn.⁷³

När informanterna talar om fäder är frånvaron av dessa det återkommande temat. Fängelsepastorerna säger att frånvarande fäder är väldigt vanligt, att det påverkar de uppväxande barnen mycket. Ola beskriver detta som ett stort svek av fäderna.⁷⁴ När Pablo berättar om tillfället då hans pappa lämnade honom och familjen beskriver han det i termer av ett trauma: ”då min pappa lämnade oss, det är där som min värld gick under”.⁷⁵ Inte heller Isaac hade någon bra relation till sin pappa: ”min pappa är fantastisk man, du vet, jag hade bara ingen relation till honom, förstår du? Förstår du? Han var ju, han kom också från krig, dom var också ärrade från kriget.”⁷⁶ Just denna typ av traumatisering beskriver Lena som en ofta avgörande faktor för de som hamnar snett i livet.⁷⁷

Lena menar vidare att många kriminella som barn präglats av andra typer av trauman, exempelvis från krig, farlig flykt och död. Och även om inte alla barn själva upplevt detta så har många av deras föräldrar denna typ utav trauman, vilket påverkar deras föräldraskap. Hon konstaterar att detta ofta leder till våld i hemmet.⁷⁸ Både våld i hemmet och krigstrauman återfinns hos två av de ex-kriminella.⁷⁹

Avsaknaden av kärlek från föräldrarna präglade flera av informanterna, Pablo säger att:

Jag blev ju skadad av de som påstås skulle älska mig mest här i livet, vilket var mina föräldrar. Jag blev skadad av människor som jag verkligen hade satt min tillit till och det gjorde ju att jag skapade en osäkerhet i mig. Jag var väldigt osäker som grabb och det tog mig upp till vuxna dagar.⁸⁰

Sedan beskriver Pablo vidare hur detta raserade hans tillit till föräldrar och hela vuxenvärlden.⁸¹ Även Isaac upplevde hur han tidigt slutade lita på andra människor. Han berättar även att ”som barn fick jag aldrig höra ordet ’jag älskar dig’. Jag visste inte riktigt vad kärlek var, och jag visste inte hur man tog emot det, jag vet inte riktigt hur man gav det. För hjärtat var trasigt väldigt tidigt”⁸², och han upplevde en stark känsla av att inte bli sedd. På grund av mobbing och öppen rasism var han ofta med i slagsmål och kom hem blåslagen, men det var aldrig någon som uppmärksammade honom:

under hela min uppväxt så hade jag inte någon som frågade mig "[Isaac] hur mår du? Varför kommer du, varför har du ärr där? Varför?", liksom det var det ingen som frågade mig. Var ingen som SÅG mig,

⁷³ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

⁷⁴ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

⁷⁵ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁷⁶ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁷⁷ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

⁷⁸ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

⁷⁹ Intervju med informant E2, 2021-12-28. Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁸⁰ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁸¹ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁸² Intervju med informant E3, 2022-01-05.

förstår du? Och hade någon gjort det och sagt till mig, alltså så här, då hade jag säkert kanske liksom valt något annat.⁸³

Kriminalitet förekom i den närmsta familjen för Pablo, som säger att ”det fanns runt omkring oss sen barnsben.”⁸⁴ Detta lyftes fram som en viktig faktor av Lena, som konstaterar att ”det finns ju också intagna som har, vars föräldrar har suttit i fängelse, hela släkten är kriminell i stort sett [...] Och dom är inte så få faktiskt som har kriminella familjer och släktingar.”⁸⁵ Hon menar vidare att kriminalitet normaliseras som ett normalt och smart sätt att tjäna pengar på för de barn som växer upp i den typen av miljö.⁸⁶

För Pablo blev hans kriminella pappa en förebild att se upp till och efterlikna, ”han var ju en förebild för mig i den världen. Jag tyckte om den pondusen han hade, den respekt - eller respekt var det ju inte utan rädsla - som [...] folk hade liksom för honom.”⁸⁷ Hans pappa var dock väldigt frånvarande vilket ledde till att även äldre, kriminella, i området blev förebilder.⁸⁸ De andra två ex-kriminella säger att de saknade direkta förebilder. Hamid såg aldrig upp till sin pappa som förebild,⁸⁹ och inte heller Isaac, vars pappa var pastor och inte hade tid för honom för ”dom var ju alltid upptagna med att hjälpa av andra människor, så de glömde ju mig liksom”.⁹⁰

Samtliga ex-kriminella uppger att de påverkats av filmer, där de hittat förebilder. Hamid konstaterade hur filmerna formade hans bild av manlighet: ”man ser hur män är på tv och sen tänker man bara ’gangstermannen det är han som är riktig man.”⁹¹ Pablo försökte imitera karaktärer i maffiafilmer,⁹² och kriminaldeckaren *Heat* präglade Isaac starkt: "shit, där är det en kille som har full kontroll på sitt liv och har inte något behov av någon utan han är herre över sin över sitt eget liv, och jag märkte så här, jag ska bli en rånare, jag ska bli det bästa rånaren.”⁹³ Samtliga ex-kriminella betonar att de växte upp innan den svenska gangsterrapen slog igenom, något de menar påverkar unga mycket idag.⁹⁴

Gemensamt bland informanterna är att olika typer av utanförskap präglar kriminellas uppväxt, ofta med en djup känsla av att inte passa in i det ”normala” samhället. Detta utanförskap tycks bero

⁸³ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁸⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁸⁵ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

⁸⁶ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

⁸⁷ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁸⁸ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁸⁹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

⁹⁰ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁹¹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

⁹² Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁹³ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁹⁴ Intervju med informant E1, 2021-12-17. Intervju med informant E2, 2021-12-28. Intervju med informant E3, 2022-01-05.

på de olika områden som nämnts hittills i detta kapitel. Pablo sammanfattar detta utanförskap och beskriver hur det i sin tur ledde till gemenskap med personer med liknande erfarenheter:

Jag sökte mig till människor som var likasinnade, som kunde förstå min frustration och förstå min ut-satthet att vara en outcast och outsider [...] jag var inte ensam med att komma hem till att mamma är slagen, eller någon förälder sitter och dricker någonstans, eller att inte riktigt har mat hemma. Jag var inte ensam i det. Och jag var ju ensam i det när jag hängde med människor som levde normala-, hade sunda relationer.⁹⁵

Pablo beskriver vidare hur livet i utanförskapsområden var en stor trygghet för honom, där passade han in, där fanns det andra han kunde identifiera sig med.⁹⁶

3.1.2 Det kriminella livet

Detta avsnitt om *det kriminella livet* och föregående avsnittet *uppväxt* korrelerar till viss del. För den som är kriminell tycks det inre livet vara präglad av sår. I intervjuerna uttrycks utanförskap, osäkerhet, identitetssökande, självförakt, dålig självkänsla och skam. Det finns även en djup längtan efter gemenskap, att bli sedd och älskad. Även pengar, status och missbruk präglar det kriminella livet.

Isaac beskriver hur han under sin uppväxt stängde av sitt hjärta för att försöka skydda det från allt som hände, och han uttrycker att ”jag var ju trasig förstår du, man var identitetslös och bara kände liksom ett hål inombords”.⁹⁷ Pablo beskriver att han trodde att han visste vad kärlek var i det kriminella livet, men att han egentligen sökte på helt fel ställe och att han egentligen inte alls visste vad kärlek innebar. Det han längtade efter och sökte var kärlek, trygghet, hopp och närvaro, men det han hittade var i stället något som han ”inombords kunde känna igen, och det var ensamhet, splittring, förvirring och vrede. Så då kände jag att liksom det här är ju vad jag egentligen har sökt efter.”⁹⁸ För Pablo ledde det in i kriminalitet och destruktivitet.⁹⁹

Inifrån växer självhatet hos den kriminella, vilket uttrycks hos flera av informanterna. Pablo beskrev att han hade en dålig självkänsla. Isaac sa ”Jag hade ju sånt självförakt förstår du. Hatade mig själv”.¹⁰⁰ Lena beskriver hur interner hon pratar med känner sig värdelösa ”hur många gånger har jag hört det att ’jag har känt mig värdelös’. Det är förfärligt. Och att tänka att barn ska känna sig värdelösa.”¹⁰¹ När Lena pratar vidare om skammen så kopplar hon den till just känslan av att vara värdelös: ”skammen handlar ju om vem jag är. Och det här med att vara värdelös som jag sa förut, då skäms jag för mig själv, jag är värdelös, jag är ett monster, jag skäms för mig själv.”¹⁰²

⁹⁵ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁹⁶ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

⁹⁷ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁹⁸ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

⁹⁹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁰⁰ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁰¹ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁰² Intervju med informant F1, 2022-12-18.

De ex-kriminella beskriver olika typer av beteenden de tar till för att hantera jobbiga situationer de hamnar i. Pablo säger att hans otrygga uppväxt gjort att ”när någonting känns jobbigt så vill man gärna fly”.¹⁰³ Han beskriver med ånger hur hans destruktivitet påverkade andra: ”jag känner att varje människa som kom in i mitt liv visnade bort”.¹⁰⁴ Isaac var väldigt utåtagerande och hade ”väldigt starka försvarsmekanismer i mig, både verbalt, men först och främst då fysiskt”¹⁰⁵. Även om Hamid inte uttryckligen beskriver hur han hanterat jobbiga situationer så pratar han om sitt drogberoende, vilket pågick under många år. Det var till stor del finansieringen av detta missbruk som drog honom in i kriminaliteten och höll honom kvar där.¹⁰⁶ Ola konstaterar att ”nästan alla knarkar ju”, vilket finansieras genom att sälja till andra.¹⁰⁷

En bidragande orsak till att en person dras in i kriminalitet är pengarna. Informanterna är samstämmiga i att pengarna lockar in i kriminalitet, särskilt för dem som vuxit upp i fattigdom. Isaac beskriver hur han tänkte att pengarna skulle ge honom kontroll över sitt liv ”Pengarna för mig var ett sätt att kunna vara självgående utan att behöva någon eller någonting, och inte behöva känna sig svag. [...] Du vet den här mentaliteten, och pengarna var ju tydligen det som skulle göra mig fri.”¹⁰⁸. Isaac jagade pengarna, men det spelade ingen roll hur mycket pengar han hade: ”jag satt i källaren där och räkna 1,3 miljoner, jag trodde på fullaste allvar att mitt liv skulle bli förvandlat. Jag hade äntligen nått mitt mål, men det blev ett ännu större hål i mitt hjärta.”¹⁰⁹

Kriminella har enligt Ola ett djupt behov av att känna sig sedda och bekräftade, vilket han beskriver väl:

Alla söker väl någon slags tillit till någonting, och de här killarna [...] som inte har den där normala relationen med sin pappa och så där, då söker man sig väl till andra ställen där man får, där man får credd och [...] där någon ser en, och allt det där som ligger så djupt i oss, att bli bekräftad på olika sätt.

Även Lena och Pablo talar om bekräftelsen. Om någon har en kriminell far så söker barnet faderns uppmärksamhet och accepterande, vilket Lena beskriver på ett generellt plan och Pablo utifrån egna erfarenheter.¹¹⁰ Att bli sedd och visad uppskattning av de äldre grabbarna i området är ett annat sätt att söka bekräftelse.¹¹¹

Men bekräftelse söks på andra platser också. Isaac sökte sin identitet och tillhörighet bland likasinnade vänner ”Om jag hänger med dom där grabbarna tillhör jag någonting. Det är det här att

¹⁰³ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁰⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁰⁵ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁰⁶ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁰⁷ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁰⁸ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁰⁹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹¹⁰ Intervju med informant F1, 2022-12-18. Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹¹¹ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

tillhöra någonting, samhörighet, att ha en identitet liksom. Jag hade absolut ingen identitet”.¹¹² Isaacs beskrivning sammanfattar informanternas svar väl, i gemenskapen får de kriminella den bekräftelse och tillhörighet de söker. Den samstämmiga bilden av den kriminella gemenskapen är att den består av nära vänner som finns där för varandra, ”vi var bara grabbar som älskade varandra” som Isaac uttryckte det.¹¹³ Flera beskriver hur den relationella biten skapar en enkel väg in i dessa sammanhang, men en svår väg ut.¹¹⁴ Ola beskriver denna gemenskap som inkluderande, en ”öppen famn” för alla typer av människor som är villiga att vara med.¹¹⁵

I den gemenskapen finns en särskild kultur av att trycka undan och inte visa sina känslor. Både Hamid och Isaac beskrev visserligen hur de stundtals kunde skämmas för saker de gjort, åtminstone då deras agerande påverkade familj eller vänner. Men till största del beskriver de ändå hur de levde i en ”känslomässigt kall värld”.¹¹⁶ Hamid beskriver att de i hans gemenskap kunde säga ”Aa har du dina känslor, lämna dom vid dörren. Kom inte till oss och dra ner vår stämning bara för att du mår dåligt”.¹¹⁷ Han beskrev vidare att han aldrig grät och bara kunde känna glädje eller ilska.¹¹⁸ Eller som Pablo beskriver det ”jag skämdes aldrig på något sätt för att jag var kriminell eller för att jag begick kriminella handlingar [...] för det var ju bara vem jag var. Jag hade ju bara lärt mig acceptera det, att jag klarade inte av att vara en vanlig människa”.¹¹⁹

Machokulturen i dessa sammanhang är väldigt tydlig enligt Hamid, som triggar till att göra grövre och grövre saker och att inte ”banga”, för att bevisa manlighet och inte vara en fegis. Den fruktan som TV-gangsters ingav var målbilden.¹²⁰ Ola beskriver hur kulturen i gängrelaterade miljöer liknar sekter:

Det är en sekt. Alltså det som är normalt i ett gäng, man går och klipper någon [...] bara för att, ja vad det nu är, det behöver inte vara särskilt allvarligt, det är ju helt absurt i vår värld. [...] Dom som vill träffa en sån som mig, så börjar vi ju prata om det här, eller dom börjar prata om det. Och då märker man liksom ”aa men hur kan jag ha gjort det här?” Det är alltså att dom kommer utanför de här gängse värderingarna som gänget har bestått av. [...] Och då kommer ju en oerhörd ångest in.¹²¹

Först när en gängkriminell kommer utanför sitt sammanhang kan de ifrågasätta de sjuka värderingsnormerna de levt utifrån, menar Ola.¹²²

¹¹² Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹¹³ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹¹⁴ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹¹⁵ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹¹⁶ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹¹⁷ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹¹⁸ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹¹⁹ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹²⁰ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹²¹ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹²² Intervju med informant F2, 2022-01-12.

3.1.3 Mötet med tron

Mötet med den kristna tron och vägen till livsförvandling för ex-kriminella är inte linjär. Generellt går berättelserna fram och tillbaka över en längre tid och har liknande drag. Detta beskrivs i denna del, som börjar med ”öppningen” för att kunna nå fram till de kriminella, sedan områden informanterna beskriver som viktiga för vägen till en personlig tro, och slutligen den upprättelse de upplevt efter de kom till tro.

En viktig tid i livet, som lyfts av samtliga informanter, är tiden som klient på anstalt eller häkte. Tiden på anstalter och häkten beskrivs som fristäder och som viktiga vändpunkter i deras liv. Liksom Ola beskrev i föregående avsnitt händer det något när de kriminella hamnar på anstalterna, då kommer de utanför gängens värderingar vilket skapar förutsättningar att nå fram till dem, menar han.¹²³ Pablo är inne på samma spår, han pekar på den stora skillnaden mellan att möta kriminella en och en på anstalter jämfört med att komma fram till ”en klunga av 10 grabbar fullt brottsaktiva, för det är ingen som kommer kunna öppna sig där, för att de kommer inte kunna visa sig sårbara där.”¹²⁴ Distansen till sitt tidigare sammanhang spelade en avgörande roll för Hamid, som blev troende kristen strax innan hans fängelsestraff. Distansen gav honom förutsättningarna att påbörja ett nytt liv redan på anstalten:

jag åkte in i fängelse och det var ju också bra för mig, för jag känner ju så många människor. Mina föräldrar är ju så här koranlärare, och du vet de är ju kända. Jag vågade inte leva för Kristus i den situationen. [...] när jag kommer in till anstalten, ingen känner mig, jag ska leva som frälst människa¹²⁵

Lena beskriver hur viktigt det är att ta vara på denna tid på anstalten och fylla den med bra innehåll, för här finns möjlighet att göra skillnad i klienternas riskfyllda liv.¹²⁶

Både Isaac och Pablo beskriver hur deras liv vändes upp och ner när de hamnade på häkte och anstalt, och mötet med pastor eller präst fick stor betydelse för dem. Isaac beskriver en stark andlig upplevelse i slutet av en lång och tuff häktningsperiod, han berättar hur det ”uppenbarades en ängel och sa till mig ’var inte rädd [Isaac] jag är med dig.’” Under tiden på anstalt träffade han sedan en fängelsepastor, ett möte som blev viktigt för honom, då han fick identifiera sig med rövaren bredvid Jesus på korset, som blev förlåten trots sina brott.¹²⁷ När Pablo var på häktet reflekterade han kring att alla människor han kom i kontakt med ”vissnade bort”. Då kände han att ”jag vill inte det här, [...] men jag vet inte vad jag vill”. Även för Pablo fick en fängelsepräst en avgörande roll i denna situation, som uppmuntrade och hjälpte honom att börja gå ett avhoppningsprogram.¹²⁸

¹²³ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹²⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹²⁵ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹²⁶ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹²⁷ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹²⁸ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

Informanterna återkommer gång på gång till vikten av att möta kriminella med kärlek. Pablo betonar vikten av att passa på att ösa på med kärlek när kriminella kommit utanför sitt sammanhang, exempelvis då de hamnat i häkte: ”nu måste vi in här och mata honom med kärlek. Jag tror att det är mycket det och inte så mycket med hårda tag, för det här är hårda grabbar, de fruktar inte av hårda tag.”¹²⁹ Han menar vidare att de måste älskas med mycket nåd och tålmod och de behöver uppleva ”att det finns människor som inte lämnar dom, även om de faller tillbaka i det.”¹³⁰ Isaac är inne på samma spår, och talar utifrån egen erfarenhet om hur kärleken kan förvandla liv:

Och det är bara ett gäng trasiga små grabbar som behöver kärlek, det är bara vad det är liksom. Vi har alla varit där liksom. Så det, det är att se dom, möta dom och älska dom, förstår du? Berätta för dom hur mycket Jesus älskar dom också, att han har en plan för deras liv.¹³¹

I mötet med kärleksfulla människor reagerade de ex-kriminella lite olika. Hamid reagerade på att hans kristna granne var en ”skum människa” eftersom han var så glad och ”orkade med all våran huvudvärk och var jättetrevlig”.¹³² När han tänker tillbaka på alla människor som hjälpt honom genom åren så minns han inte personer från socialen eller andra myndigheter, utan han minns de som visat uppriktig kärlek: ”min granne då, han hade, du vet, Guds kärlek bara strålade genom honom. Så jag kan ju komma ihåg, jag kommer ihåg honom – men inte alla andra, jag kommer inte ens ihåg hur dom ser ut.”¹³³ Pablo minns ett liknande kärleksfullt möte som fick betyda mycket:

han var så trygg, han var så trygg i sin blick, han var, han var glad - och jag blev frustrerad för jag tänker ’varför är du glad i min närhet, varför kommer du hit och lyser?’ Och det gör ju att när man har levt i mörkret så länge så gör det att när ljus kommer - det gör ont för att man får ont i ögonen, man kisar.¹³⁴

Lena konstaterar att ”skammen, den kan bara älskas bort.”¹³⁵ I mötet med skammen, som ger en känsla av värdelöshet, menar hon att det kristna verktyget är att tala om människan som skapad till Guds avbild och är värdefull. Hon förklarar att själavårdaren måste försöka personifiera den kärleken från Gud.¹³⁶

Vägen till tron på Jesus såg olika ut för informanterna, men alla hade något tillfälle när de omvände sig från sina ”gamla” liv. För Pablo inträffade detta tillfälle när han döpte sig. Han hade gått ett avhopparprogram, men föll gång på gång in i gamla vanor, ända tills han slutligen bestämde sig för att döpa sig och helt lämna över sitt liv till Gud. Han konstaterar:

¹²⁹ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹³⁰ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹³¹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹³² Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹³³ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹³⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹³⁵ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹³⁶ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

jag är tacksam till Fryshuset, jag är tacksam till alla terapeuter och programledare som har varit där och jag har lärt mig mycket och dom har sått frö i mig, det har dom. Men ingenting kunde hjälpa mig så som [...] när jag hade bestämt mig för att låta Gud göra någonting med mig.¹³⁷

Isaac hade en liknande upplevelse av omvändelse som förvandlar. På frågan hur hans tro hjälpte honom ur kriminaliteten svarar han genom att berätta om ett tydligt omvändelseögonblick när han satt på anstalten. Han skrev en lista på skulder att driva in och personer att hämnas på, och då:

bara kände jag ett mörker bara ströp mig, och jag bara och jag kunde inte andas. Så jag bara skrynkade ihop pappret, jag slängde i väg det, jag bara gick på knäna, jag bara, och första gången i mitt liv jag bad från mitt hjärta. Så svar på din fråga är - omvändelse. Alltså sann omvändelse till Gud. [...] jag bad från mitt hjärta bad så här "Gud snälla jag ber dig ta bort det här smärtan, det här mörkret i mitt liv, jag är trött på det alltså."¹³⁸

Efter detta tillfälle hade Isaac tillfällen då han föll tillbaka in i gamla mönster, men när han var på botten omvände han sig till Gud och bestämde sig för att "100 procent följa Jesus", och han konstaterar att "sen den dagen har mitt liv varit helt fantastiskt".¹³⁹ Fängelsepastorerna bekräftar vikten av omvändelsen i en persons liv. Att bara kalla sig kristen gör inte någon skillnad, utan det handlar om att överlåta sig helt till Gud – tro att det finns en kärleksfull Gud och låta ens liv formas av den Guden.¹⁴⁰

De ex-kriminella beskriver ingående hur deras liv förvandlats efter att de omvänt sig och blivit troende kristna, hur Gud på olika sätt helat dem och deras inre. Hamid berättar om hur Gud räddat hans liv genom att ta honom ur missbruket, som han gissar hade lett till döden i annat fall. Han beskriver även hur Gud hjälpt honom att prata om och bearbeta känslor, sådant som han tidigare bara tryckte undan.¹⁴¹ Även Pablo berättar att Gud befriade honom från missbruket efter hans dop, ett missbruk som hade funnits med sedan barnsben. Han beskriver hur den osäkerhet som han hade med sig från sin uppväxt till stor del bröts när Gud kom in i hans liv.¹⁴² Med glädje berättar Pablo om hur han fått uppleva Guds kärlek, och hur han därför kan älska sina barn på riktigt nu, för han vet "vad kärlek är, jag vet vad älska är, jag vet att jag älskar mig själv och, och därför kan jag älska dem idag. Innan jag kunde inte göra det."¹⁴³ Pablo beskriver hur hans självbild förändrats, där han nu ser på sig själv utifrån Guds kärleksfulla perspektiv.¹⁴⁴

Även Isaac började så småningom definiera sig själv utifrån en djupare identitet i Jesus, och det Jesus har gjort, i stället för att knyta sin identitet till sitt tidigare liv eller sina prestationer. Detta gav honom en ny identitet. Isaac konstaterar att "jag är inte slav under kriminalitet, hat, våld, lögn, allt,

¹³⁷ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹³⁸ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹³⁹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁴⁰ Intervju med informant F1, 2022-12-18. Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁴¹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁴² Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁴³ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁴⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

jag är inte slav under det.”¹⁴⁵ Utöver frågan om identiteten hjälpte Isaacs inre förvandling honom att kunna lita på andra än sig själv och älska sina medmänniskor.¹⁴⁶

Trots att alla ex-kriminella beskriver att Gud hjälpt dem på olika områden framgår det att de fortfarande aktivt jobbar med att prata om känslor, inte gå in i flyktbeteenden och att kunna lita på människor. Det handlar alltså inte enbart om enskilda händelser när Gud gripit in i deras liv, utan även om längre formativa processer, som stöds av exempelvis själavårdssamtal. Lena menar i likhet med detta att den kristna tron inte är någon ”quick fix”, utan att tron måste få tid att växa ”som en enbuske i Norrland”, och att det handlar om att gå åt rätt håll hela tiden.¹⁴⁷

Den här inre upprättelsen är tätt sammanknuten med förlåtelse, vilket återkommer bland informanterna. När Isaac var på anstalten fick han i ett möte med en präst identifiera sig med rövaren på korset bredvid Jesus, och upplevde Jesus kärlek och förlåtelse på ett djupt personligt sätt. I samband med hans omvändelse på anstalten kände han sedan Gud tala till sitt hjärta ”Jag älskar dig, jag förlåter dig och allt du söker i ditt liv finner du i mig.”¹⁴⁸ Lena menar att många kriminella på anstalterna söker Guds och människors förlåtelse,¹⁴⁹ och Ola berättar om en händelse som handlar om en annan typ av förbrytare, men som sätter fingret på förlåtelsens konsekvenser. Han beskriver hur han hjälpt några personer som begått grova sexualbrott att be Gud om förlåtelse. Detta blev en otroligt stark omvändelseupplevelse för dem med ”en oerhört stark närvaro av Jesus. Så stark så att de känner sig förlåtna, de känner att det lättar. Och det får väldigt stora konsekvenser.”¹⁵⁰ Den händelsen kom att förändra förbrytarnas liv och fick dem att skriva brev till offren för att visa sin ånger och be om förlåtelse.¹⁵¹

Hamid berättar att Gud talade till honom vid ett tillfälle och sa ”du måste be om ursäkt alltså, det är inte ok vad du har gjort”.¹⁵² Det handlade om en bekant som Hamid hade gjort inbrott hos, vilket hade lämnat en känsla av skam. Denna känsla byttes sedan mot en känsla av frihet när han bett om förlåtelse. ”Gud förlåter oss ju – men vi måste, när du gjort fel till någon annan då måste du gå fram och be om förlåtelse för det också. Och jag tror att genom det har Gud helat mig.”¹⁵³ Isaac berättar om hur han skulle ha en rättegång där de hade 28 åtalpunkter mot honom. På vägen in i rättssalen upplevde han Guds Ande som mana honom att ta på sig alla brott, eftersom ”sanningen gör dig fri”.¹⁵⁴ Under rättegången gjorde han detta och sade ”Ni kan ge mig vilket straff ni vill, för Jesus

¹⁴⁵ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁴⁶ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁴⁷ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁴⁸ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁴⁹ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁵⁰ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁵¹ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁵² Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁵³ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁵⁴ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

har gjort mig fri, den gamla mannen är död och den nya är framför er. [...] förlåt för alla mina synder jag gjort mot de här människorna.”¹⁵⁵ Isaac konstaterar att det är viktigt att man står upp och ”bröstar sina ansvar.”¹⁵⁶ Genom sitt handlande tog både Isaac och Hamid ansvar för sina brott. Samtliga ex-kriminella är tydliga med att de inte skylla sin kriminalitet på omständigheter eller uppväxtförhållandet, de tar på sig ansvaret för sitt handlande och sina livsval trots att de haft beklagliga förutsättningar.

När det gäller möjligheterna att nå fram till kriminella på häkten och anstalter med kärlek och hoppet i Jesus så har flera av informanterna tydliga åsikter. Pablo sa med eftertryck: ”Alltså in och plundra skulle jag säga, in och plundra. Där inne, tro mig, är det någonstans så är det där inne som man vänder sig till Gud, till och med de som inte tror.”¹⁵⁷ Han har tydliga erfarenheter av just detta: ”Jag bestämde mig där inne, inte i en kyrka, inte i en församling, [...] inte i en bönegrupp - i en 7 kvadratmeter cell”, och därför menar han att fler kristna behöver ta sig in fängelserna eftersom fängelsepastorerna behöver hjälp.¹⁵⁸ Och Isaac konstaterade nästintill irriterat ”Det finns oändligt med möjligheter, det är vi som sitter på våra rumpor.”¹⁵⁹ Han menar vidare att vi nog skulle bli förvånade över det intresse som finns på anstalterna efter bön, bibelskolor och liknande.¹⁶⁰ Denna andliga längtan bland klienterna är något Lena känner till väl, hon konstaterar att ”de andliga samtalen är ju extremt mycket mer än de vi har vid kyrkkaffet.”¹⁶¹

Värt att nämna är även den positiva inverkan som avhopparprogrammet hade på Pablo, vilket han var tacksam för. Det hjälpte honom att börja förändra tankemönster, vanor och bearbeta erfarenheter. Men för Pablo skedde den stora förändringen av hans liv först när han överlät sig helt till Gud. Denna förändring reagerade även hans terapeut på, eftersom det påverkade hans perspektiv på livet, hans sätt att tänka och *livet* som han utstrålade.¹⁶² Issac tycker att samhället borde se kyrkornas och trons värde och involvera dem i avhopparprogrammen med själavård, samtal och gemenskap.¹⁶³

3.1.4 Den nya gemenskapen

På väg ur kriminaliteten och en kriminell gemenskap ställs ex-kriminella inför stora utmaningar, både socialt, ekonomiskt och vad gäller deras egen identitet. I denna process kan den kristna gemenskapen finnas med och bli avgörande.

Pablo beskriver att det svåraste han gjort var att lämna kriminaliteten, han beskriver kampen när hans vanliga sätt att fly ensamhet och känslor togs bort: ”möta alla mina känslor och möta

¹⁵⁵ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁵⁶ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁵⁷ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁵⁸ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁵⁹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁶⁰ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁶¹ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁶² Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁶³ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

ensamhet och möta allt det där utan våld, utan droger, utan kvinnor, utan vänner, alltså kriminella grabbar och så här. Jag har ingenstans att smita längre, för allt det där får oss att smita.”¹⁶⁴

Flera av informanterna beskriver utmaningen att ta avstånd från den kriminella gemenskapen och hur viktigt det är att bryta gamla mönster. En stor del av utmaningen handlar om att den kriminella gemenskapen består av nära vänner, ofta även släkt, vilket ger tillhörighet. Det är ett högt pris att lämna de relationerna. Hamid beskriver dilemmat ”det är mycket rädsla att förlora många, och speciellt folk som har kriminella familjemedlemmar, [...] hur ska jag leva vanligt Svensson-liv, det funkar ju inte.”¹⁶⁵ Han uppgav vidare att han inte har kontakt med någon av sina gamla vänner längre, för de relationerna medför per automatik ett helt annat liv än det han nu vill leva.¹⁶⁶ Detta beskrivs som en kamp, vilken tog sig uttryck på olika sätt för informanterna, inte minst för Isaac som hamnade i en period av återfall in i kriminaliteten.¹⁶⁷

Väl utanför den kriminella gemenskapen ställs även andra frågor på sin spets. Hur ska du nu kunna försörja dig och vad är din identitet utanför gänget? Hamid lyfter rädslan över att ha ett vanligt jobb, särskilt för någon som saknar utbildning, för ”jag tror att det här som är läskigast i världen är verkligheten att, så här, gå upp på morgonen och gå till jobbet.”¹⁶⁸ Pablo beskriver att han under lång tid byggt på sin ”karaktär” som han älskade, en ”gubbe” i vilken han kunde gömma alla sina känslor, all ångest och allt hat. Att lämna den ”karaktären” tyckte han var jättejobbigt och han ställde sig frågan: ”jag är inte kriminell längre, och jag är inte en del av samhället än - vem är jag?”¹⁶⁹

De ex-kriminella behöver hitta en ny gemenskap, nya vänner och ny tillhörighet. Både Hamid och Isaac beskriver hur nära relationer spelade roll för deras väg till kristen tro. Hamid hade en kristen flickvän som bad för honom,¹⁷⁰ och Isaac hade personer runt omkring sig som blivit kristna och som han kunde dela sina andliga upplevelser med.¹⁷¹ Dessa personer utgjorde något slags grund för Hamids och Isaacs fortsatta livsresa och blev vägen in i en kristen gemenskap för dem. För Pablo hade den dagliga kontakten med avhopparprogrammet en stor betydelse, men han beskriver hur tufft det var med ensamheten, och att ”den jobbiga tiden var ju på kvällar och på helger”.¹⁷² Han konstaterar att ”tar man bort vissa av dina kriminella vänner då är det ju viktigt att det kommer in andra människor där” och beskriver att vändpunkten för honom skedde när han kom ”in i församlingen, och det betydde ju allt. Jag fick nya vänner.”¹⁷³

¹⁶⁴ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁶⁵ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁶⁶ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁶⁷ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁶⁸ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁶⁹ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁷⁰ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁷¹ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

¹⁷² Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁷³ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

Med stor frustration beskriver fängelsepastorerna utmaningen de haft att hjälpa nya troende hitta en kristen gemenskap utanför anstalten. Utslussningen efter ett fängelsestraff är avgörande enligt Lena: ”Vem är det som tar emot, är det gamla gänget? [...] Och då måste du kunna komma någonstans där du kan få ett boende också, och en gemenskap.”¹⁷⁴ Hon är frustrerad över utmaningen att hitta församlingar som kan passa där ”människan blir mottagen och kommer någonstans” och önskar att det fanns en lista på församlingar inom hennes samfund som vill, och har kapacitet, att ta emot ”killar som muckar”.¹⁷⁵ För yngre kriminella slår Lena ett slag för LVU-placeringar i familjehem: ”Dom kanske skulle behöva få vara en riktig familj ett år, och få en ny familj, få extra bonusföräldrar”, och lyfter fram Sveriges Kristna Familjehem (SKFH) som ett bra exempel.¹⁷⁶ Även Pablo betonar vikten av att ha församlingar som följer upp det som händer inne på anstalterna.¹⁷⁷

Ola beskriver uppgivet svårigheten klienter har att hitta hem i församlingar efter fängelsestraff och menar att det krävs mycket av en församling för att lyckas få dem att känna sig välkomna i gemenskapen. Han konstaterar att personer i frikyrkan generellt ”har rätt bra jobb, vi röker inte, vi är ganska ’riktiga’ så där, alltså men kärleksfulla såklart. Men bara sådana saker gör att man väldigt lätt känner sig utanför, bland dom här killarna.”¹⁷⁸ Han kopplar denna utmaning till den redan existerande känslan av utanförskap: ”de här killarna har ju levt i ett utanförskap så länge. Så det är inte bara att kliva in i en socialt fungerande gemenskap så som vi tycker att den ska se ut, för att vi trivs där vi är uppvuxna med det.”¹⁷⁹ I de församlingar som Ola varit engagerad i har de inte lyckats med att få ex-kriminella att känna sig hemma, däremot har han fortsatt personlig relation till vissa av dem. Snarare än att förändra befintliga församlingar tror han på nya mer nischade församlingsinitiativ.¹⁸⁰ Även Lena delar uppfattningen om att församlingen har svårt för att ta emot dem. Däremot nämner hon gemenskapen i kyrkornas Second hand-butiker som en viktig pusselbit.¹⁸¹

Trots nämnda utmaningar med utslussning från anstalterna har de tre ex-kriminella som intervjuats hittat kristna sammanhang och församlingar. Mötet med den kristna gemenskapen beskrivs av dem som något positivt, men också annorlunda och främmande. Hamid tyckte först det var konstigt att befinna sig i ett sammanhang med glada människor som visade känslor, men i den kristna gemenskapen såg han också något äkta. Han såg att församlingen tog ”emot folk och ber för dom som är trasiga”, och han upplevde inte någon fördömelse när han kom dit. Han fascinerades även över den

¹⁷⁴ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁷⁵ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁷⁶ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

¹⁷⁷ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁷⁸ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁷⁹ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁸⁰ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁸¹ Intervju med informant F1, 2022-12-18.

gränsöverskridande gemenskapen.¹⁸² Pablo hade en liknande upplevelse, trots att han på ytan inte hade något alls gemensamt med vissa kristna beskrev han att de hade ”allt gemensamt i vår tro.”¹⁸³

Återanpassningen till samhället för ex-kriminella är viktig och kräver mycket stöd. Utöver avhoppprogrammen som redan beskrivits till viss del, lyfter flera av informanterna fram församlingen som avgörande för deras återanpassning. Hamid beskriver att han inte bara fick vänner i församlingen, utan där fick han även hjälp att ta körkort och hjälp att få ett jobb. Han beskriver att han är tacksam till ”Gud som löste det.”¹⁸⁴ När det gäller återanpassningen och den sociala anpassningen betonar Pablo vikten av ett samarbete mellan kyrka och andra instanser, så som polisen och socialen.¹⁸⁵ Ola beskriver på liknande sätt, fast ur ett förebyggande perspektiv, vikten av att kyrkor samarbetar med civilsamhället och övriga samhället. Han menar att kriminaliteten i utanförskapsområden är så komplexa att det bara kan lösas gemensamt.¹⁸⁶

Gemensamt för de tre ex-kriminella är att personer i deras kristna sammanhang satsade och trodde på dem. Hamid fick nära vänner som stöttade honom. Utifrån egna erfarenheter betonar han hur viktigt det är att lägga tid och energi på att varsamt och med tålamod vägleda nya troende till en djupare och mer stabil tro. En tro som förvandlar människan inifrån.¹⁸⁷ Både Isaac och Pablo gick på bibelskola under ett år, och betonar hur viktigt det var för att hjälpa dem att bearbeta sådant som de varit med om i sina liv, och hjälpa dem att hitta en ny identitet i sin nyfunna tro.

3.2 Sammanfattning av intervjumaterial

Sammanfattningsvis kan sägas att vägen både in i och ut ur kriminalitet beskrivs av informanterna på ett sätt som inte är rätlinjigt, utan det finns många olika faktorer som spelar in. Bland dessa faktorer finns många liknande drag och informanternas erfarenheter är på det stora hela väldigt lika, trots att de till viss del skiljer sig från varandra.

Uppväxtförhållanden spelar en avgörande roll med fattigdom, brist på kärlek, våld och utanförskap som några av de tydligast framträdande faktorerna. Detta har lett till dålig självkänsla, identitetssökande och avstängda hjärtan. I bristen på goda förebilder tycks det lätt gå snett och i jagandet efter tillhörighet, pengar och kontroll kan det på olika sätt leda personer in i kriminella sammanhang. Denna kriminella gemenskap tycks vara väldigt betydelsefull för den kriminella, och består av täta vänskapsband med en egen uppsättning värderingar som är svår att bryta sig loss ur.

¹⁸² Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁸³ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁸⁴ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁸⁵ Intervju med informant E2, 2021-12-28.

¹⁸⁶ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

¹⁸⁷ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

I häkte och fängelse finns goda förutsättningar till livsförändring, där tycks en andlig längtan vara tydlig bland många klienter och där behöver de mötas med stor kärlek. Kärleken tycks vara en nyckel även i de ex-kriminellas fortsatta vandring, kärlek från både Gud och medmänniskor. Gudsrelationens förvandlande kraft är till stor del kopplad till omvändelse- och överlåtelsepunkter och fortsätter sedan i livsförvandlande processer inom den ex-kriminella. Detta hjälper dem att börja bearbeta känslor, ta ansvar för skuld, be om förlåtelse, ta emot förlåtelse, förlåta och älska andra.

Det är inte en enkel och rätlinjig väg ur det kriminella som informanterna beskriver, utan en väg med återfall, kamp, ensamhet och misslyckande. Här fyller stöttande vänner och den kristna gemenskapen en avgörande roll för kampen att hålla sig borta från fortsatt brottslighet och att bli mer hela som personer.

I nästa kapitel kommer analysmaterialet diskuteras i relation till Okkenhaugs syn på skam.

Kapitel 4: Diskussion

4.1 Inledning

I kapitel 3 redogjordes analysen av intervjuerna, vilken i detta kapitel kommer att diskuteras med Berit Okkenhaugs syn på skam som teoretiskt ramverk för att bearbeta studiens frågeställningar. Frågeställning 1 bearbetas under rubrikerna *Uppväxtens skam* och *Flykt från skammen*, frågeställning 2 bearbetas primärt under rubrikerna *Kärlekens väg ur skammen* och *Gemenskapens betydelse för skammen*. Den tredje frågeställningen bearbetas indirekt i detta kapitel, men summeras i kapitel 5.

Rubriksättningen i diskussionen följer samma indelning som analysen men är anpassad utifrån skambegreppet.

4.2 Teoretisk analys

4.2.1 Uppväxtens skam

Det finns i min mening en korrelation mellan analysmaterialet och Okkenhaugs beskrivning av de faktorer som ger en djup känsla av skam i en människa.

I analysmaterialet är det tydligt hur bristen på kärlek och uppmärksamhet under uppväxten präglar de som hamnar i kriminalitet. Särskilt återkommer det faktum att fäderna är frånvarande. Exempelvis ledde bristen på kärlek till att Isaacs "hjärta gick sönder", för Pablo gjorde föräldrarnas svek att han förlorade tilliten till alla vuxna. Både Isaac och Pablo insåg tidigt att de var tvungna att ta hand om sig själva. Precis detta skriver Okkenhaug om när hon talar om anknytningen under unga år och hur viktigt det är för barnet att bli bemött av en förälderns kärleksfulla blick, bli sedd och älskad. Hon menar att barnet annars tar skada och att en djup känsla av att vara ratad, icke önskvärd och värdelös infinner sig. Det vill säga en djup känsla av skam.¹⁸⁸

Vidare beskriver Hamid ett väldigt strikt och dömande klimat hemma där hemkulturen skiljde sig markant från den omgivande majoritetskulturen. Jag tolkar att detta gav Hamid en upplevelse av utanförskap och isolering i förhållande till det svenska samhället, vilket ledde till revolt från hans sida.¹⁸⁹ Det finns forskning som beskriver de tidiga årens påverkan på kriminalitet senare i livet. Forkby och Liljeholm Hansson, vilkas rapport nämndes i forskningsöversikten, kopplar an till begreppet skam och skriver: "Bristande anknytning mellan barn och föräldrar och en distanserad, skuld-beläggande eller hård kommunikation är kända riskfaktorer. Sådana kan öka benägenheten för att den unge sedan kommer in i kriminalitet och annat riskbeteende."¹⁹⁰ Dessa områden som Forkby och

¹⁸⁸ Okkenhaug 2021, 20.

¹⁸⁹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

¹⁹⁰ Forkby och Liljeholm Hansson 2011, rapport, 119.

Liljeholm Hansson räknar upp återfinns bland informanterna. Ur ett själavårdsperspektiv menar jag att detta är vad Okkenhaug beskriver som nådelös skam, vilken är självdestruktiv och utan nåd mot den egna personen.¹⁹¹ Denna skam ger obehagliga känslor och djupast sett en känsla av att vara värdelös¹⁹² och för att slippa möta dessa känslor behöver de skylas och undvikas på olika sätt.¹⁹³ Dessa självdestruktiva flyktbeteenden kan förklara informanternas väg in i kriminalitet.

Informanterna berättar även om andra delar i deras uppväxt som kan prägla en djup upplevelse av skam. Exempelvis nämndes fattigdom, rasism och stigmatisering i förhållande till övriga samhället. Okkenhaug menar att fattigdom under uppväxten grundar en upplevelse av underlägsenhet,¹⁹⁴ och stigmatiseringen ger känslan av att vara ”onormal, ovärdig och bristfällig”.¹⁹⁵ Våld och drogberoende i hemmet och olika trauman under uppväxten är även tydliga bland informanterna, och även dessa korrelerar enligt Okkenhaug till skam.¹⁹⁶

Utifrån ovanstående beskrivningar av de ex-kriminellas olika uppväxtförhållanden anser jag att det finns tecken på att de från tidiga år präglats och formats djupt av skam. En skam som inte tycks ha varit medveten för dem, då de i intervjumaterialet inte nämner ordet skam alls när de talar om sin uppväxt. Men under ytan har skammen på avgörande sätt påverkat deras liv, kanske ännu tydligare just eftersom den varit dold. Okkenhaug beskriver att skammen ofta just är osynlig på detta sätt, den döljs genom att skylas och flykt.¹⁹⁷

I Jesus uppväxt och liv går det att se många av de skambeläggande faktorer som informanterna nämnt. Exempelvis nämner Okkenhaug Jesus fattigdom, utanförskap, trauman från flykt, stigmatisering på grund av hans börd och inte minst den skamfulla död han genomled i kärlek för mänskligheten.¹⁹⁸ Att Jesus upplevde skambeläggande från andra tycks alldeles uppenbart, och Bibeln beskriver hur han bar den skammen för mänsklighetens skull. Jag menar därför att kriminella med en uppväxt och liv präglad av skam har möjlighet till stor identifikation i Jesus liv, och att det finns möjlighet till frihet från skam hos Jesus, den Jesus som enligt Okkenhaug ”tar den dolda bördan från våra axlar och bär den på korset.”¹⁹⁹

4.2.2 Flykt från skammen

Som jag beskrivit ovan tycks alltså uppväxtens skam ha en stor påverkan på personer som hamnar i det kriminella livet, en skam som de upplevde i form av exempelvis värdelöshet, maktlöshet,

¹⁹¹ Okkenhaug 2021, 7.

¹⁹² Okkenhaug 2004, 240.

¹⁹³ Okkenhaug 2021, 58.

¹⁹⁴ Okkenhaug 2021, 82.

¹⁹⁵ Okkenhaug 2021, 84.

¹⁹⁶ Okkenhaug 2021, 79, 64.

¹⁹⁷ Okkenhaug 2021, 18.

¹⁹⁸ Okkenhaug 2021, 100, 105.

¹⁹⁹ Okkenhaug 2021, 106.

utanförskap och underlägsenhet. Det finns paralleller mellan de sätt som de ex-kriminella hanterade sin skam på och Okkenhaugs beskrivning av skammens flyktmekanismer i skamkompassen. Utifrån skamkompassens fyra kategorier *tillbakadragande*, *undvikande*, *angrepp på sig själv* och *angrepp på andra* tycks de tre sistnämnda vara de primärt förekommande bland de ex-kriminella.

När det gäller *undvikande* så handlar det enligt Okkenhaug bland annat om distans till sin egen sårbarhet och bedövande av känslor genom exempelvis missbruk.²⁰⁰ Missbruk nämndes av flera av informanterna som en viktig del i de kriminellas problematik. Exempelvis var Hamids väg in i kriminaliteten just via missbruk, och det var missbruket som höll honom kvar i kriminaliteten genom finansiering av detsamma.²⁰¹ Jag tänker att missbruket här kan förstås som en flykt från skammen, en flykt som även leder till fler kriminella handlingar vilka i sin tur bekräftar och förstärker skammen, som sedan fördjupar flykten till missbruket och skapar en ond spiral.

Angående undvikande beskrev Issac hur han redan som liten fick ett avstängt hjärta och avstängda känslor,²⁰² vilket jag förstår som en annan tydligt undvikande försvarsmekanism med syftet att hålla sårbarhet och skavande känslor på distans. Okkenhaug beskriver just detta, att man kan använda olika fasader för att skydda sitt inre från mötet med andra människor, för att dölja sin skam.²⁰³ Dessa fasader var tydliga bland de ex-kriminella, de hade alla försökt efterlikna personer i gangsterfilmer, för att få respekt och ge sken av att de hade kontroll över sina liv. Det fanns en känsla av att inte veta vem man innerst inne var, och därför fanns en rädsla för att lägga ner fasaden.

Angrepp på sig själv handlar enligt Okkenhaug om flykt från skammen genom att nedvärdera sig själv på olika sätt,²⁰⁴ och detta syns till viss del i informanternas svar. Flera av dem, både fängelsepastorer och ex-kriminella, beskriver hur kriminella är självfördömande och har självförakt, till och med ser sig själva som monster, något som tycks bottna i mer än bara de kriminella handlingarna. Här tycks skammen spela en avgörande roll för deras syn på sitt människovärde.

Angrepp på andra beskrivs av Okkenhaug som att exempelvis trycka ner andra, angripa, kritisera, använda våld och makt för att inte känna vanmakt.²⁰⁵ Detta kan jag se på flera områden i informanternas berättelser. Exempelvis insåg Pablo att alla han kom i kontakt med tynade bort, vare sig han gjorde det avsiktligt eller inte.²⁰⁶ Att de försöker vända sin maktlöshet till kontroll och makt menar jag blir synligt i jagandet efter pengar, vilket flera informanter berättar om. Även ett vapen i fickan kan innebära en maktfaktor som ger en känsla av kontroll, enligt Ola.²⁰⁷ Ilska, hat och våld var

²⁰⁰ Okkenhaug 2021, 63.

²⁰¹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

²⁰² Intervju med informant E3, 2022-01-05.

²⁰³ Okkenhaug 2021, 63.

²⁰⁴ Okkenhaug 2021, 66.

²⁰⁵ Okkenhaug 2021, 69.

²⁰⁶ Intervju med informant E3, 2022-01-05.

²⁰⁷ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

också vanligt förkommande bland de ex-kriminella. Alla dessa områden, som pengar, kontroll, ilska, hat och våld menar jag pekar mot ett inre som inte mår bra. Det tyder på djupa sår i själen som man på olika sätt försöker fly och slå ifrån sig genom att angripa andra. Den djupa skammen kan döljas på dessa sätt, men den finns hela tiden kvar.

Jag kan konstatera att informanterna precis beskriver skammens flyktbeteenden. Denna bekräftelse av skammens följdverkningar i den kriminellas liv styrker påståendet om att det just är skam de präglats av under sin uppväxt.

4.2.3 Kärlekens väg ur skammen

I ljuset av Okkenhaugs perspektiv på skam kan vi bättre förstå informanternas beskrivningar av vägen ut ur kriminalitet. När informanterna berättade om vad som behövs för att motverka den grova kriminaliteten i utanförskapsområden och nå fram till kriminella var det samstämmiga svaret ”kärlek”. Detta är inte så konstigt eftersom kärleken till stor del är vad som verkar ha saknats i de här personernas uppväxt, vilket orsakat inre sår och skam. I linje med detta menar Okkenhaug att nyckeln för den som känner skam är att bli sedd med en kärleksfull blick.²⁰⁸ De ex-kriminella beskriver flera personer och tillfällen där de upplevt denna kärleksfulla blick på olika sätt. Dels från personer som de mött, som stått ut med deras ”huvudvärk”,²⁰⁹ som trott på dem, som mött dem med leenden och kärlek, dels har de mött fängelsepastorer som gjort Guds kärlek uppenbar. Fängelsepastorerna beskriver sitt uppdrag på liknande sätt, att de är förmedlare av just den typen av kärlek, som Guds representant och förlängda arm bland klienterna på anstalten.²¹⁰

Att bli bemött med kärlek från andra människor tycks alltså ha varit viktigt. Utöver detta har även upplevelser av Guds kärlek spelat stor roll. Flera av informanterna beskriver omvälvande tillfällen då de upplevt Guds kärlek på ett sätt som förvandlat dem. Vid flera av dessa tillfällen finns en tydlig omvändelse från det liv de levde, men upplevelsen av Guds kärlek kom före omvändelsen. Detta tycks stämma väl överens med det Okkenhaug beskriver, att skam måste bemötas med en kärleksfull blick och först därefter kan skuld bearbetas, till exempel genom omvändelse från det gamla livet.²¹¹ Det är även på precis detta sätt Jesus mötte människor, enligt Okkenhaug. Han såg på dem med kärlek mitt i deras brustenhets, lyfte dem och utmanade dem först därefter till livsförändring.²¹²

Kärleken och omvändelsen hänger ihop med förlåtelse enligt Okkenhaug.²¹³ I samband med att Isaac fick en stark upplevelse av Guds kärlek upplevde han även att Gud förlät honom. Ola beskrev

²⁰⁸ Okkenhaug 2021, 144.

²⁰⁹ Intervju med informant E1, 2021-12-17.

²¹⁰ Intervju med informant F2, 2022-01-12. Intervju med informant F1, 2022-12-18.

²¹¹ Okkenhaug 2021, 104.

²¹² Okkenhaug 2021, 101.

²¹³ Okkenhaug 2021, 130-131.

hur en djup insikt av förlåtelse förvandlade några sexualförbrytares inre, och fick dem att ta på sig ansvaret för sina brott och be om förlåtelse.²¹⁴ Okkenhaug skriver om just detta, hur skammen kan hindra en person från att be om förlåtelse, eftersom det ger så mycket skam att ta på sig skulden. Hon menar dock att upplevelsen av Guds hjälp och omslutande kärlek kan skapa förutsättningar att förlåta och be om förlåtelse.²¹⁵ Okkenhaug menar vidare att den som är fylld av skam bara kan erkänna och bekänna sina brister om den upplever sig älskad.²¹⁶

Denna upplevelse av kärlek är tydlig bland de ex-kriminella, vilket resulterade i ånger och förlåtelse. Samtliga ex-kriminella började ta ansvar för sitt handlande och sina brott efter att de kommit till tro, de tog sina straff och bad brottsoffer om förlåtelse. Detta var inte någon enkel process för dem, men upplevelsen av att själva vara älskade och förlåtna hjälpte dem att ärligt be om förlåtelse och förlåta andra. Enligt von Sinner och Westphal, som nämndes i forskningsöversikten, är förlåtelsen i sin tur helt avgörande för att bryta hämndspiralen och ge frihet och upprättelse.²¹⁷ Denna frihet och upprättelse fick de ex-kriminella erfa.

De ex-kriminellas förmåga att ta ansvar och deras förhållande till förlåtelse menar jag tyder på att det hänt något i deras inre, de flyr inte eller döljer längre skammen. Att möta en förlåtande kärlek, inte minst från Gud, tycks upprätta den inre skammen och ge en känsla av värde och trygghet. Det i sin tur skapar förutsättningar för en förändrad och sundare livsstil.

4.2.4 Gemenskapens betydelse för skammen

Det har redan nämnts att andra personers kärlek har en avgörande roll för upprättandet av skammen i en människa. Om det som jag konstaterade i föregående stycke stämmer, att upplevelsen av Guds kärlek och förlåtelse på ett särskilt sätt kan hela inre skam och skapa förutsättningar för ett helare liv, då borde rimligtvis den kristna gemenskapen ha en viktig roll i denna upprättelseprocess. Den kristna gemenskapen är nämligen tänkt att vara en förlängning av Guds kärlek enligt Okkenhaug.²¹⁸

Okkenhaug beskriver att alla människor har ett djupt behov av gemenskap och tillhörighet, och att vi djupast sett har ett behov av gemenskap med Gud och andra människor.²¹⁹ Informanternas berättelser understryker hur viktiga gemenskaper varit för dem. När de lämnar de nära vänskapsrelationerna som utgör den kriminella gemenskapen blir de väldigt ensamma och faller lätt tillbaka i gamla hjulspår. Avhopparprogram beskrivs i positiva ordalag med den gemenskap och de kontakter som det innefattar, men det framkommer att dessa inte räcker till hela vägen. Här tycks det finnas ett stort

²¹⁴ Intervju med informant F2, 2022-01-12.

²¹⁵ Okkenhaug 2021, 130.

²¹⁶ Okkenhaug 2021, 104.

²¹⁷ von Sinner och Westphal 2018, artikel, 104.

²¹⁸ Okkenhaug 2021, 117.

²¹⁹ Okkenhaug 2021, 118.

behov av att fylla på med nya, trogna, goda relationer. Personer som visar kärlek och som står kvar även om det skulle bli ett återfall. Informanterna betonar därför vikten av gemenskap med andra kristna. Denna gemenskap beskrivs som vägen till tro, vare sig det handlar om fängelsepastor, församling, kristen flickvän eller andra vänner. För att sedan kunna hålla fast vid ett liv utanför kriminalitet beskrivs det hur den nya gemenskapen varit avgörande. Det blir en ny tillhörighet för dem.

I den nya kristna gemenskapen fanns det förutsättningar för att bryta de mönster som funnits tidigare i de ex-kriminellas liv. En viktig del i detta är identiteten. Okkenhaug skriver om hur bilden av oss själva påverkas av hur andra ser på oss, vi internaliserar den bild som andra ger av oss.²²⁰ I den nya kristna gemenskapen blev ex-kriminella bemötta med kärlek, där fick de uppleva Guds kärlek, och de fick undervisning om vilka de är i Guds ögon. Allt detta kan där grundlägga en ny identitet och bearbetar den nådelösa skammen i en människa.

Utifrån intervjumaterialet tycks det inte vara självklart att kriminella/ex-kriminella med nyvunnen kristen tro hittar in i en kristen gemenskap. Särskilt betonar fängelsepastorerna utmaningen att hitta sammanhang där de nya i tron kan känna sig hemma, och inte stötas bort av den fina fasaden som kan råda i kyrkor. Att detta är en utmaning bekräftas av Okkenhaug när hon skriver om rädslan för att inte passa in och bli bortstött.²²¹ De ex-kriminella bär sedan tidig ålder med sig en känsla av utanförskap, inte minst gentemot samhället och majoritetskulturen, vilket i sig grundlagt en känsla av skam. Att kliva in i en ofta väl tillrättalagd kristen gemenskap kan potentiellt förstärka känslan av utanförskap, och leda till ett tillbakadragande. Denna rädsla för den kristna gemenskapen är dock så framträdande i intervjuerna med de ex-kriminella, det tycks inte ha varit ett problem just för dem. Detta beror möjligen på att de mött kristna som med stor kärlek och omsorg tagit sig an dem. En annan anledning till att de lyckades komma in i sammanhangen kan ha varit att flera haft troende vänner sedan innan att ta rygg på.

Att dela skammen med någon annan är viktigt. Det var tydligt bland informanterna att livsförvandling inte sker momentant, trots att det finns tydliga vändpunkter i de ex-kriminellas liv. Det handlar om längre processer, där flera av dem fortfarande kämpar med vissa områden. I den pågående processen lyfter flera av dem fram vikten av det goda samtalet. Det finns mycket som behöver bearbetas, exempelvis i självårdssamtal. I dessa samtal finns det enligt Okkenhaug goda förutsättningar för personer att bearbeta skam, få insikt om att de inte är ensamma samt förstå sitt värde utifrån Guds perspektiv.²²²

²²⁰ Okkenhaug 2021, 24.

²²¹ Okkenhaug 2021, 118.

²²² Okkenhaug 2021, 144.

4.3 Slutsats

Diskussionen visar att det finns stora likheter mellan Okkenhaugs beskrivning av skam och informanternas erfarenheter av livet som kriminell. Det finns likheter på fyra övergripande plan. Det gäller för det första att de ex-kriminellas uppväxtförhållanden format en djup skam som påverkat dem senare i livet.

För det andra tydliggörs att kriminaliteten, med allt som kommer med den, är en del i flyktmekanismerna för att undkomma denna känsla av skam, trots att detta bara riskerar att öka skammen. Detta svarar på studiens första frågeställning, vad som kan leda personer i utanförskapsområden in i kriminalitet: uppväxtförhållanden präglade av skam, behov av kärlek, bekräftelse och tillhörighet vilket de finner i den kriminella gemenskapen, samt regelrätt flyktbeteende. I stort sett allt relaterar alltså till uppväxten.

Den tredje likheten med Okkenhaugs perspektiv är att skam endast kan bemötas och bearbetas genom kärlek, vilket stämmer väl överens med de ex-kriminellas erfarenheter.

Och för det fjärde blir det tydligt att gemenskapen är avgörande för personer i exitprocesser, liksom för alla som bearbetar skam, eftersom bearbetning av skam ofta sker i gemenskap med andra där det finns tillhörighet och stöd. Gemenskapen med Gud genom tron, samt den kristna trons gemenskap och kärlek tycks ha en tydligt positiv inverkan på kriminella, samt ha en stöttande funktion för ex-kriminella i deras fortsatta liv. Därigenom bearbetas även frågeställning två, hur exitprocessen för kriminella från utanförskapsområden som blir kristna kan förstås.

I nästa kapitel kommer diskussionen konkretiseras ned till ett resultat, fördjupad reflektion över frågeställningar samt avslutande metoddiskussion och fortsatt forskning.

Kapitel 5: Avslutning

I detta kapitel görs en övergripande reflektion över resultatet och studiens forskningsbidrag och bidrag för kristenheten i Sverige. Metoddiskussionen resonerar kring studiens svagheter och avslutningsvis ges förslag på vidare forskning.

5.1 Resultat och studiens bidrag

Utifrån studiens syfte, att ur ett själavårdande perspektiv undersöka personers väg *in i* gängrelaterad brottslighet i utanförskapsområden, samt att beskriva hur den kristna tron kan förändra kriminellas liv och på så vis erbjuda en väg *ut ur* densamma, ställdes tre frågeställningar:

1. Hur kan vägen in i kriminalitet, för personer från utanförskapsområden, förstås?
2. Hur kan exitprocessen, för kriminella från utanförskapsområden som blir kristna, förstås?
3. På vilket sätt kan kristenheten bemöta gängrelaterad brottslighet i Sveriges utanförskapsområden på ett sätt som helar och upprättar?

Vägen in i kriminalitet kan förstås utifrån begreppet skam. Uppväxtförhållanden spelar här en avgörande roll eftersom brist på kärlek och uppmärksamhet, fattigdom, dåliga hemförhållanden, trauma, våld och utanförskap kan grundlägga en djup skam i en person. Personer med sådana erfarenheter tenderar att använda flyktbeteenden för att fly skammen. Dessa flyktbeteenden, kombinerat med människans grundläggande behov av tillhörighet och bekräftelse, tycks bereda väg in i den kriminella gemenskapens öppna famn. För att inte hamna i kriminalitet behöver dessa personer därför få känna en tillhörighet och kärleksfull bekräftelse någon annanstans ifrån än den kriminella gemenskapen, de skammande uppväxtförhållandena behöver motverkas och den internaliserade skammen behöver bearbetas.

Hur exitprocessen ser ut för kristna ex-kriminella följer på föregående svar. Det som varit helt avgörande för de ex-kriminella i studien är att de blivit bemötta med kärlek av kristna personer som stått kvar och inte lämnat dem när livet blivit tufft. Denna kärlek är det som kommit först, före exitprocessen. Genom dessa kontakter har de även fått förstå sitt människovärde, inse att de är värda att älskas, fått en identitet och en tillhörighet. Dessa kontakter kan bestå av exempelvis familjemedlemmar, fängelsepastor, församling eller nära vänner. De har även varit med om tillfällen då de upplevt att Gud helat deras inre och förlåtit dem, ofta är dessa upplevelser tätt sammanknutna med deras personliga omvändelse från det kriminella livet. Upplevelsen av att vara älskad och ha en tillhörighet har även hjälpt dem att förlåta andra och be om förlåtelse. Jag konstaterar att exitprocessen via den kristna tron inte primärt handlar om att anamma en viss moral eller kunskap, utan att uppleva sig vara

älskad och hitta en tillhörighet som blir redskap för att bearbeta och ta sig ur skammen. I själavårdande samtal kan Jesu skam med fördel betonas, då det kan ge identifikation.

På den tredje frågeställningen, hur kristenheten kan bemöta gängrelaterad brottslighet i utanförskapsområden på ett helande och upprättande sätt, finns det inget enkelt svar. Det finns inte heller bara ett svar. Jag har argumenterat ovan för att skammen kan ses som en slags rot till denna problematik, och därför handlar det först och främst om att på olika sätt motverka skammen. Det handlar om att bryta det som ger skam, exempelvis utanförskap, fattigdom och våld i hem och skola, helt enkelt skapa förutsättningar för en helare uppväxt. Men det handlar kanske ännu mer om att ge de som växer upp mycket kärlek så de upplever sig älskade, både av människor och av Gud. Det behöver finnas vuxna som ser och bekräftar de som växer upp, personer som kan fungera som förebilder.

Sättet att möta de som redan befinner sig i kriminaliteten är delvis annorlunda. Även dessa behöver mycket kärlek, både före, under och efter fängelsestraff, de behöver inse att de har ett värde. De behöver uppleva den frigörande förlåtelsen från Gud, som möjliggör att de själva kan ta ansvar och be om förlåtelse och förlåta. De behöver i samtal bearbeta tidigare erfarenheter av skam som präglat deras liv. Här krävs uthållighet för de som relaterar till ex-kriminella, för de ex-kriminella är vana vid att bli övergivna. En pastors tystnadsplikt kan öppna vägar för viktiga läkande själavårdssamtal.

Rent konkret är det svårt att nå fram till grovt kriminella när de befinner sig i sin gemenskap, men då de befinner sig på häkte eller anstalt finns det andra förutsättningar att kunna nå fram. Informanterna talar om en stor andlig längtan på anstalterna, men fängelsepastorerna och fängelseprästererna uppges ha svårt att täcka upp det behovet själva. Här ger informanterna flera förslag på konkreta saker som kristna och församlingar kan göra på fängelser: besöksgrupper kan delvis komplettera pastorernas roll i att visa kärlek till klienterna, bibelskolor på distans med möjlighet för intresserade klienter, kristna samtalsgrupper. Utöver detta nämns även möjligheten att vara familjehem (exempelvis via SKFH), där unga brottslingar eller personer i utsatta situationer kan få möjligheten att bo i en kärleksfull och stabil familj en period. Församlingar kan även erbjuda plats för samhällstjänst, vilket kan vara ett sätt att hjälpa personer tillbaka in i samhället och även skapa förutsättningar för nya goda relationer.

Informanterna betonade även att detta inte är något enskilda kyrkor klarar av på egen hand, utan det krävs ett brett engagemang med samarbeten mellan politiker, lokalsamhälle och civilsamhälle. Samarbeten kan exempelvis handla om stöd i skolan med läxhjälp eller samarbeten mellan kyrkor och avhoppningsprogram.

Inom den teologiska forskningen finns det en del skrivet om gängrelaterad brottslighet i områden av utanförskap, men skrivet utifrån andra länders situationer, exempelvis de artiklar som nämndes

i forskningsöversikten från Central- och Sydamerika. I svensk kristenhet finns det däremot inte lika mycket skrivet på ämnet, och där kan denna studies korrelation mellan kristen tro, skam och gängrelaterad brottslighet bidra med ökad förståelse. Eftersom studien tangerar sociologin kan den även ge bidrag in i det fältet. Den sociologiska forskningen i Sverige angående exitprocesser har så vitt jag vet inte lyft aspekten av trons påverkan på den kriminella. Skammens påverkan på den kriminelles liv finns det däremot mer skrivet om, men inte specifikt i relation till trons möjligheter att möta skammen. Här kan denna studie fylla en viktig funktion som början på ett forskningssamtal.

5.2 Avslutande metoddiskussion

Den kvalitativa metoden jag använde i studien anser jag var helt rätt utifrån syftet. De semistrukturerade intervjuerna blev bra, där informanterna tilläts tala till punkt och relevanta följdfrågor kunde fördjupa resonemang. Den abduktiva ansatsen fungerade väl, i materialet gick det att urskilja tydliga drag som kunde fångas upp i Okkenhaugs syn på skam. Med det perspektivet framträdde fler områden i intervjumaterialet som kunde användas i analys och diskussion.

En svaghet med metoden var antalet intervjuer som genomfördes. Endast tre ex-kriminella och två fängelsepastorer intervjuades, vilket kan tyckas vara i minsta laget. Att endast intervjuar ex-kriminella hade haft fördelen att ge en något mer allmängiltig bild i analysmaterialet. Trots denna svaghet fanns det styrkor med studiens tillvägagångssätt. I svaren från de ex-kriminella blev några genomgående grunddrag tydliga och dessa kunde sedan bekräftas och ges en bredare legitimitet utifrån fängelsepastorernas svar.

På grund av logistiska problem fanns inte möjlighet att intervjuar informanterna på plats, intervjuerna utfördes i stället digitalt via videokonferens. Detta möjliggjorde att intervjuerna kunde bli av, men tekniken blev bitvis en barriär mellan mig och informanten som annars hade undvikits. Tekniska problem störde i någon mån några av intervjuerna, men problemen löstes och samtalen kunde genomföras i sin helhet.

Något som bör noteras är att de ex-kriminella i intervjuerna samtliga är över 30 år och växte upp i utanförskapsområden som på olika sätt förändrats sedan dess. Det hade naturligtvis varit bra att hitta yngre informanter, men jag hittade inga yngre som uppfyllde urvalskriterierna. Till viss del vägs detta upp av fängelsepastorernas breda erfarenhet.

5.3 Förslag till vidare forskning

Det finns gott om intressanta möjligheter till vidare forskning på detta ämne. Något denna studie inte kunde gå in så djupt på är det specifika förhållandet mellan förlåtelsen och att kunna komma vidare i

livet som ex-kriminell. Både förlåtelsen från Gud, förlåtelsen från andra människor och att be andra om förlåtelse.

Ytterligare en aspekt som inte rymdes i studien är frågan om gudsbild. Många av de kriminella har haft problem med frånvarande fäder. Prägla gudsbilden av detta och skapar en bild av Gud som frånvarande? Och hur kan Gud som fader beskrivas för att förändra den bilden?

Det skulle även vara intressant att studera vilka eventuella fördelar det skulle finnas med ett kristet själavårdande perspektiv i avhopparprogram. Kan den kristna tron och den bearbetningen vara till hjälp när det gäller frågor om identitet, självbild, förlåtelse och bearbetning av skam?

Fängelsepastorerna uttryckte frustration över svårigheten att välkomna ex-kriminella i traditionella församlingar. Vidare forskning på det området skulle kunna undersöka de karaktärsdrag som är nödvändiga i församlingar för att det ska gå att välkomna ex-kriminella. Är det möjligt för etablerade församlingar att göra det, eller krävs det nya mer nischade församlingsplanteringar?

Avslutningsvis kan sägas att problematiken med gängrelaterad kriminalitet inte är en fråga med enkla svar. På detta område finns redan mycket forskning och mycket skulle behöva forskas vidare om, inte minst när det gäller trons möjligheter till livsförvandling. Utifrån denna studie tycks mötet med kristendomens Gud ha varit avgörande för ex-kriminellas livsförvandling. För att spetsa till det frågar jag mig, kan det vara så att Jesus är lösningen på gängproblematiken?

Källförteckning

Tryckta källor

- Adamczyk, Amy, Joshua D. Freilich och Chunrye Kim. 2017. Religion and Crime: A Systematic Review and Assessment of Next Steps. *Sociology of Religion: A Quarterly Review*. 78:2, 192-232.
- Alstam, Kristina, Torbjörn Forkby och Daniel Holm. 2021. Ett smörgåsbord av möjligheter: en värderande analys av Passus avhopparstöd för personer som lämnar gäng och kriminalitet. *Forskningsrapporter i socialt arbete; 2*. Växjö: Linaeus University.
- Alvehus, Johan. 2013. *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Stockholm: Liber.
- Brenneman, Robert E. 2010. *From Homie to Hermano: Conversion and Gang Exit in Central America*. Dissertation. University Notre Dame.
- Forkby, Torbjörn och Susanne Liljeholm Hansson. 2011. *Kampen för att bli Någon: Bilder av förorten och riskfyllda utvecklingsvägar i Göteborg*. Göteborg: Sandstens.
- Hojat, Mahsa. 2016. *Gang members' experiences of childhood care and gang involvement*. Dissertation. Institute for Clinical Social Work.
- Holmberg, Stina. 2016. *Insatser mot brott och otrygghet: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Lenanders Grafiska AB.
- Koch, Mayela L. 2012. *Changing lives and bringing hope to at-risk youth: Former gang members working as community service providers*. Thesis. School of Social Work, California State University.
- Kvale, Steinar och Svend Brinkmann. 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3:e utg. Lund: Studentlitteratur.
- Mulinari, Leandro S. och Sima Wolgast. 2020. *Utsatthet och gemenskap i Järva*. Kista: Trydells.
- O'Connor, Tom P. och Jeff B. Duncan. 2011. The sociology of humanist, spiritual, and religious practice in prison: Supporting responsivity and desistance from crime. *Religions*. 2(4), 590-610.
- Okkenhaug, Berit. 2021. *När jag döljer mitt ansikte: perspektiv på skam*. Karlstad: Votum.
- Okkenhaug, Berit. 2004. *Själavård: en grundbok*. Örebro: Libris.
- von Sinner, Renato och Euler Renato Westphal. 2018. "Lethal Violence, the Lack of Resonance and the Challenge of Forgiveness in Brazil". *International Journal of Public Theology*, 12(1), 38-55.
- Wynn, Arthur . K. Jr. 2019. *Preventing Gang Violence in Baltimore Communities: A Proposed Gang Prevention Program for Church Leaders*. Executive position paper. Wilmington University.
- Öström, Anna och Sara Jonsson. 2021. *Ungdomsrån: En kartläggning av nuläge och utveckling*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Internet

Akademisk kvart: Gängkriminalitet. 2021. Youtube. Göteborgs universitet. Online: https://www.youtube.com/watch?v=sQwQMsbX2TA&ab_channel=G%C3%B6teborgsuniversitet

Folkhälsomyndigheten – Ett faktablad om stigmatisering och psykisk ohälsa. 2020. Online: [https://www.folkhalsomyndigheten.se/content-assets/6191b7bece1e4e25b69cc291cfedbf2/stigmatisering-kopplad-psykisk-ohalsa.pdf](https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/6191b7bece1e4e25b69cc291cfedbf2/stigmatisering-kopplad-psykisk-ohalsa.pdf)

Moderaterna - Krafttag mot gängkriminaliteten. Åtkomst den 220314. Online: <https://moderaterna.se/var-politik/gangkriminalitet/> hämtat 220303

Otryckta källor

Informant E1, intervjuad av författaren. Stockholm, 2021-12-17.

Informant E2, intervjuad av författaren. Stockholm, 2021-12-28.

Informant E3, intervjuad av författaren. Stockholm, 2022-01-05.

Informant F1, intervjuad av författaren. Stockholm, 2022-12-18.

Informant F2, intervjuad av författaren. Stockholm, 2022-01-12.

Bilaga 1: Intervjufrågor till ex-kriminell

Huvudfrågor	Vägledande frågor
1. Vill du börja med att berätta allmänt om din bakgrund, var du kommer ifrån och din koppling till den kriminella miljön?	- uppväxtområde, i utanförskap?
Del 1 – Vägen in i kriminalitet	
2. Hur skulle du beskriva din uppväxt?	- Stigmatisering/utanförskap? - Hemsituation?
3. Vad har du haft för förebilder att se upp till?	- Föräldrar? - Andra vuxna, bra/dåliga?
4. Varför hamnade du där du hamnade, tror du?	- Något särskilt som lockade? - Fyllde gängmiljön något behov?
5. Kan du beskriva kulturen i gängmiljön?	- Gemenskap?
Del 2 – Vägen ut ur kriminaliteten	
6. Skulle du vilja beskriva din process att ta dig ur kriminaliteten?	- När var det? - Vad fick dig att börja ta dig ur? - Avgörande händelser? - Svårigheter/utmaningar?
7. Du är ju kristen och tror på Jesus – hur har din tro hjälpt dig att ta dig ur?	- Tron innan/under/efter utträdet?
8. Kan du berätta om det ”nya” du kom till när du lämnade kriminaliteten?	- Vilken roll har den kristna gemenskapen? - Fyller tron något behov?
9. Har du under den här processen brottats med din bakgrund eller gamla erfarenheter på något sätt?	- Känsla av att vara älskad? - Skam/skuld/förlåtelse/försoning? - Var tron till hjälp på något sätt här?
Del 4 – Lösningen på gängproblematiken	
10. Vad tänker du är lösningen på gängproblematiken i Sverige?	- Hur når man de på glid? - Vilket stöd behövs? - Vilken roll har den kristna tron?
11. Vad skulle du säga är kyrkans uppdrag i dessa områden?	- Vilka verktyg finns?
Avslutning	
12. Utifrån vårt samtal, har du något mer du tycker känns viktigt att prata om på det här ämnet? Något viktigt område jag missat eller något du vill berätta mer om?	

Bilaga 2: Intervjufrågor till fängelsepastor

Huvudfrågor	Vägledande frågor
1. Vill du börja med att berätta allmänt om din tjänst som fängelsepastor, och hur du hamnade där?	
Del 1 – Vägen in i kriminalitet	
2. Finns det saker i dessa kriminellas uppväxtförhållanden som leder dem fel?	- Stigmatisering/utanförskap? - Hemsituation?
3. Hur tänker du att förebilder och fadersfigurer under uppväxten påverkar?	- Föräldrar? - Andra vuxna, bra/dåliga?
4. Vad är det som lockar in i de kriminella miljöerna	- Något särskilt som lockar? - Fyller gängmiljön något behov?
5. Kan du beskriva liksom kulturen i gängmiljön?	- Gemenskap?
Del 2 – Vägen ut ur kriminaliteten.	
6. Har du mött kriminella från gängmiljö/utanförskapsområden som genom tron börjat ta sig ur kriminalitet?	- Vad får dem att börja ta sig ur? - Avgörande händelser? - Svårigheter/utmaningar?
7. På vilket sätt kan tron hjälpa i exitprocessen, i bearbetning av sånt som hänt tidigare i livet?	- Fyller tron något behov? - Skam/skuld/förlåtelse/försoning? - Upprättelse?
8. Kan du berätta om den ”nya” gemenskap de kommer in i?	- Vilken roll har den kristna gemenskapen? - Tron innan/under/efter utträdet?
Del 4 – Lösningen på gängproblematiken	
9. Vad ser du skulle behövas för att lösa gängproblematiken i Sverige?	- Hur når man de på glid? - Vilket stöd behövs? - Vilken roll har den kristna tron?
10. Vad skulle du säga är kyrkans uppdrag i utanförskapsområden, där det finns mycket gängproblematik?	- Vilka verktyg finns?
Avslutning	
11. Utifrån vårt samtal, har du något mer du tycker känns viktigt att prata om på det här ämnet? Något viktigt område jag missat eller något du vill berätta mer om?	